

Capitulum I.

Incipit liber quartus.

Capitulum I.

De civitate dei dicere exordium. In precedentiibus libris disputavit beatus Augustinus contra Romanos ostendens mala que passi sunt temporibus Christianorum non sunt temporibus Christianis ascribenda. In hoc libro. iij. r. v. ostendit quod bona que eis proveniunt non sunt deus multis. sed vni deo attribuenda. Et primo ostendit quod deus non sit Romani imperii augmentatio attributa. sed in hoc libro quarto. secundo ostendit quod sit illius augmentationis causa et ratio. et hoc in quarto libro. Prima pars. iste quartus liber habet. xxxiij. capitula. In quo primo ostendit ex quibus processit argumentando contra Romanos. processit enim reprobando deos eorum et eorum scripturas et litteras. cuius causa fuit. quia ex libris propriis quebus credunt potuerunt melius convinci. Processit autem ex his que ipsemet vidit. et erant ita manifesta que non poterat ea inficiari. Et quod opinione re. vult dicere quod illi que sciunt vulgi opinionem quo ad malorum novitates falsam esse. tamen dissimulabant opinionem eorum repro-

De civitate dei dicere exordium. In precedentiibus libris disputavit beatus Augustinus contra Romanos ostendens mala que passi sunt temporibus Christianorum non sunt temporibus Christianis ascribenda. In hoc libro. iij. r. v. ostendit quod bona que eis proveniunt non sunt deus multis. sed vni deo attribuenda. Et primo ostendit quod deus non sit Romani imperii augmentatio attributa. sed in hoc libro quarto. secundo ostendit quod sit illius augmentationis causa et ratio. et hoc in quarto libro. Prima pars. iste quartus liber habet. xxxiij. capitula. In quo primo ostendit ex quibus processit argumentando contra Romanos. processit enim reprobando deos eorum et eorum scripturas et litteras. cuius causa fuit. quia ex libris propriis quebus credunt potuerunt melius convinci. Processit autem ex his que ipsemet vidit. et erant ita manifesta que non poterat ea inficiari. Et quod opinione re. vult dicere quod illi que sciunt vulgi opinionem quo ad malorum novitates falsam esse. tamen dissimulabant opinionem eorum repro-

vir doctissimus apud eos varro: et gravissime auctoritas: tam rerum humanarum atque divinarum dispersitos faceret libros: alios humanis: alios divinis: pro sua cuiusque rei dignitate distribuens: non saltem in rebus humanis: sed in rebus divinis poneret ludos scenicos: eum utique si tantummodo boni et honesti homines in civitate essent: nec in rebus humanis ludis scenici esse debuissent. Quod profecto non auctoritate sua fecit: sed quoniam eos Romæ natus et educatus in divinis rebus invenit.

Capitulum II.

Et quoniam in fine primi libri que deinceps dicenda essent breviter posuimus: et ex his quedam in duobus sequentibus diximus: expectationi legentium que restant reddenda cognoscimus. Promiseramus ergo quedam nos esse dicturos: aduersus eos que Romane rei publice clades in religionem nostram referunt: et commemoratos quecumque et quantum occurere potuissent: vel satis esse viderentur mala: que illa civitas pertulit: vel ad eius imperium provincie pertinentes: antequam eorum sacrificia prohibita fuissent: que omnia proculdubio nobis tribuerent: si iam vel illis claresceret nostra religio: vel ita eos a sacris sacrilegis prohiberet. Hec et secundo et tercio libro satis quantum existimo absoluiimus: in secundo agentes de malis morum: que mala vel sola vel maxima deputanda sunt. In tercio autem libro de his malis que stulti sola perpeti exhorrent corporis videlicet externarumque rerum que plerumque patiuntur et boni. Illa vero mala non dico patienter sed libenter habent: quibus ipsi sunt mali-

bare et eos veritate docere. ut manentes in tali opinione plus murmurarent contra bonos Christianos.

Usque adeo re. de hoc dictus est libro secundo capitulo. viij.

Quia et ipsi vidimus. De hoc supra libro. ij. ca. viij. et ca. vij.

Sed in rebus divinis re. De istis ludis dicta sunt multa supra libro primo capitulo. xxxj. et libro. ij. cap. iij. et multis capitulis sequentibus.

Capitulum III.

Et quoniam in fine primi libri re.

In hoc capitulo. et in sequentibus tractatum sequentem ad precedentia ostendens que sunt facta in tribus libris precedentibus. et que restant facienda in duobus libris sequentibus interponens quedam breviter que ad materiam tercio libri vident pertinere scilicet mala quedam que ex clementis et terrenis rebus accidunt. et hoc facit ibi.

De vno loco apuleius rē. De apuleio scribit hugo floracē in primo libro ecclesiastice historie sue. q̄ apuleius successit platonē. Scripsit autē libros quos q̄s vidi. s. de dogmate platonis. de deo socratis. de mūdo q̄ vocat cosmographia apuleij. **I**te de magia in q̄ defendit se cōtra

accusatores suos q̄ cū vri arte magica dicebant. de q̄ libro facit aug⁹ mentionez infra libro. viij. ca. xix. **I**te libū de asino aureo q̄ r̄ merba morphoseos appellatur. in quo narrat mirabiles transmutationes factas arte magica. r̄ de seipō quō in asinum cōuersus erat. de quo

Apuleij libro facit aug⁹ mentionez infra lib. viij. ca. xvij. **cosmog⁹** **phia.** **Macrobij** vero sup somnium scipionis sentit q̄ fuerunt ficta. vñ dicit loquēs de fabulis sic.

Quibus apuleiū nonnūq̄ lusisse miramur. **I**lla q̄ que aug⁹. hic adducit sunt in cosmographia sua. r̄ recitat aug⁹ magis sniam q̄ verba. **E**t vult apuleius ostēdere q̄ omnia terrena habeant transmutationes. ita q̄ n̄ manent in eadē dispositione q̄uis saltem ipsa terra maneat in substātia. sed in dispo-

sitione alia. r̄ alia. **D**abent etiam cōuersiones interitus. quia q̄dam corrūpūnt r̄ intereūt. quedā etiam cōuertunt post interitū ad consimilem formā. ita q̄ est circulus q̄dam in transmutatione hoz terrenoz. **E**t exemplificat de istis p̄ terremotus. q̄ q̄nq̄ sic aperit terram q̄ integre ciuitates absorbunt a terra. **S**imiliter p̄ inundationes que q̄nq̄ sunt ita yebementes q̄ submergūt totam vnam regionem. sicut fuit de diluuijs de quibus refert orosius libro. j. vicz de diluuiō in thessalia sub deucalione. r̄ etiam de alio sub ogygio in achaia. **S**imiliter abscondit vna ps̄ terre q̄nq̄ que prius cōtinuabat cū terra solita. r̄ separatur p̄ mare ab alijs terris r̄ efficit insula. sicut dicit de sicilia sacram

Et q̄ pauca dixi de sola ipsa ciuitate: atq̄ eius imperio: nec inde omnia vsq̄ ad cesarem augustum. **Q**uod si cōs memorare voluisset: r̄ exagerare illa mala que nō sibi inuicem homines faciunt: sicut sunt vastationes: euersiones: bellantium: sed ex ipsius mundi elementis terrenis accidunt rebus: b̄ q̄ vno loco apuleius breuiter stringit in eo libro quē de mundo scripsit terrena omnia dicens mutationes: euersiones: et interitum habere. **N**amq̄ in modicis tremoribus terraz (vt verbis eius vtar) dissiluisse humū r̄ interceptas vrbes cum populis dicit: abruptis etiam imbribus pluitas totas esse regiones: illas etiam que p̄us fuerāt continētes hospitibus atq̄ aduenis fluctibus insulatas: aliasq̄ desidia maris pedestri accessu p̄ vias factas: ventis ac p̄ cellis euersas esse ciuitates: incendia de nubibus emicuisse: q̄bus orientis regiones conflagrate perierunt: r̄ in occidentis plagis scaturigines quasdam ac pluuiōnes eadem strages dedisse. **S**ic ex etne verticibus quondaz

fuisse. vt p̄ p̄ iustiniū libro. iij. **E**t eodem modo eodē uerso que fuit insula recedente aqua efficitur solida r̄ alijs terris continus. vt homo sicco pede transire possit de vna in aliam. **U**nde solinus caplo de italie itru terracina insula ante circūstia imenso mari nunc est

effusis crateribus diuini incendij p̄ decliua torrens vicē flāmaz flumina cucurrisse. **S**i hec atq̄ huiusmodi q̄ habet historia: vnde posset colligere voluisset: quādo finisset que illis temporibus euenerūt: anteq̄ christi nomen illa istoꝝ vana r̄ vere saluti pernitiōsa compmeret? **P**romiseram me etiam demonstraturū: quos eoz mores: r̄ quā ob causaz deus verus ad augendum imperijz adiuuare dignatus est in cuius potestate sunt regna omnia: quāq̄ eos nihil adiuuerint hī quos deos putant et potius q̄ntuz decipiendo et fallēdo nocuerint vnde nūc mihi video esse dicendum: r̄ magis de incrementis imperij romani. **N**am d̄ noxia fallacia demonum quos velut deos colebant: q̄tum malorum inuexerit moribus eoz in secundo maxime libro nō pauca iam dicta sunt. **P**er omnes autem absolutos tres libros vbi oportunū visum est cōmendauimus etiaz in ipsis bellicis malis: q̄tum solatioꝝ deus per christi nomen cui t̄m honoris barbari detulerunt p̄ter belloꝝ morem bonis malisq̄ con-

materie descendētis. **E**t iō dicit apuleius flumina flāmarū cucurrisse. **V**ocat autē illum ignē diuinū. q̄ non videbat a natura sed ex ira deoz p̄cessisse. dicit autē h̄ factū effusis crateribus. **N**am crateres sunt fasa q̄dam puta fiale vel cippi ex q̄bo liquor effundit. **C**omparauit etiam istam exundantiā ignis torrenti vel flumini. r̄ ideo p̄ crateres intelligit loca vnde interrumpat ignis ille quasi effusus de vasis. **E**t erāt plura loca in vertice montis ex quibz p̄mo erupit. r̄ postmodum descendendo cōcurrēbant illi ignes in ignē vniū sicut torrens vel fluius ex multis riuis colligit. **D**iosius libro. v. dicit h̄ esse sicilie venaculū gen⁹ mōstri. **Q**uāntū bonis barbari detulerūt p̄ter rē. **D**e bo-

addita p̄tinenti. **S**imiliter q̄nq̄ veniūt ita yebementes p̄cellē rē pestatum r̄ venoz q̄ destruunt ciuitates. quādo q̄ vero coruscant omibz destruunt sicut credebant scriptozes gentiliū de q̄nq̄ ciuitatibz sodomoz. vt p̄ p̄ orosium libro. s. vel diluuiō ignis. sic fuit de diluuiō phacetonis. de q̄ phaceton in thimo dicit q̄ fabula de phacetonē habet fūdamētū vtz. quia q̄nq̄ p̄tingūt tales flagrantōes r̄ diluuiā igniū. **E**t idem narrat orosius li. j. vicz de diluuiō ignis de q̄ fabula ista ficta est. **E**t similit̄ de monte etna q̄nq̄ tātus effluxit ignis q̄ ille p̄ modū ex grauitate materie ignite descendens p̄ decliua montis p̄tendebat sicut r̄ nē vnus torrens vel flumini. scz q̄tum ad celestiatem r̄ modū descendendi. r̄ q̄ r̄ ad q̄ntitatem

Matth. 5. noze quam barba
ri isti scz gothi co
rulerut noi chris
sti ita qd pter co
suetudine bellan
tium ppter bono
rem chrisi salua
rent in ecclesijs.
aploz 7 martyz
fugientes ad eas
tam boni qd mali
dixi sup lib. pmo
ca. pmo.

Ca. III.

**Am itaqz
vidcam?**

In b
caplo beatus au
gustinus anteqz
ad pncipale ppo
siti huius libri d
secundat ostendit
q de imperij roi
mani augmento
ipsi romani non
hnt gliari. q: pro
ci? augmctio rti
nuo vixit in bel
lit in stragibus
hoium. Et facit
in hoc capitulo
duo. q: pmo ostē
dit q si de ci? ma
gnitudine rli mō
acquisita gloriē
inanis 7 irratio
nabilis eoz glo
riatio. Secō ibi
quapropter si ve
rus deus rē. ostē
dit quō tam his
q imperat qz his
qbus impat pos
ser vtilis esse illa
imperij magnitu
do 7 augmctatio
Si intentio
nostra corrigat.
Illud referri hz
ad illud qd supe
rius in bocca. di
xit sic. atqz obrū
damus intentio
nis aciem altiso
nis vocabulis.
vult em augusti
nus dicere qd aci
es nostre intētio
nis. qua. s. alicui
intendimus ob
tundit 7 bectaf

tulerit. quō q facit solē suuz
ozari super bonos 7 malos: 7
pluit sup iustos 7 iniustos.

Am itaqz vi **Ca. III.**
i deam? qle sit q tanta
latitudine ac diuturni
tate imperij romani illis dijs
audent tribuere: quos etiaz
p turpiū ludoz obsequia: et
p turpiū hoim ministeria se
honeste coluisse contendūt
Quāqz pūs vellem paululū
inqrere: que sit ratio: q pru
dentia: cū hoim felicitatem
nō possis ostendere semp in
bellicis cladibus 7 in sangui
ne civili vel hostili: cū huma
no 7 cū tenebroso timore et
cruenta cupiditate versan
tiū: vt vitro leticia eoz cōpe
tur fragiliter splendida: cui
timeat horribilius ne repen
te frangat: d imperij magni
tudine ac latitudine velle
gliari. **Hoc** vt facilius dijudi
cef: nō vanescam? inani vē
tositate iactari: atqz obrūda
mus intentionis acie altiso
nis vocabulis rerū: cū audi
mus iplos regna: puincias
sed duos pstitnamus hoies.
Nam singulus quisqz hō vt
in fimeone vna littera: ita qsi
elementū est ciuitatis 7 re
gni: quātalibet terraz occu
patioe latissimi. **Quoz** duo
rū hoim: pauperē vnum vel
porius mediocrem: altez p
diuitem cogitemus: sed diui
tem timoribus anxium: me
roribus tabescentē: cupidi
tate flagrantē: nūqz securū:
semp inquietū: perpetuis in
imiciciaz cōtentionibus an
belantē: augentem sane his
miserijs patrimoniū suuz in
imensuz modū: atqz illis au
gmentis curas quoz ama
rissimas aggregantem: me
diocrē vero illū re familiari
pua atqz succincta sibi suffici
entē: charissimū suis cognat
is: vicinis: amicis: dulcissi
ma pace gaudentē: pietate

religiosum: benignū mente
sanū corpe: vita parcū: mori
bus castū: pscientia securū:
Nescio vtrū quisqz ita desipi
ar: vt audeat dubitare que p
ferat. **Ut** ergo in his duob?
hoibus: ita in duabus fami
lijs: ita in duobus populis:
ita in duobus regnis regula
sequit equitatis. **Qua** vigi
lanter adhibita: b si intentio
nra corrigat: facillime vide
bimus: vbi habiter vanitas
7 vbi felicitas. **Quapropt** si
verus deus colat eiqz sacris
veracibus 7 bonis moribus
fuiat: vtile est vt boni longe
lateqz diu regnēt: **Neqz** b rā
ipsis: qz illis vtile est qbus re
gnāt. **Nam** qstū ad ipsos pri
net pietas 7 probitas eoz q
magna dei dona sūt: sufficit
eis ad verā felicitatez: qua 7
ista vita bene agat: 7 postea
percipiat eterna. **In** hac q
terra regnū bonoz nō tam
illis pstat qz rebus hūanis.
Maloz vero regnū magis
regnantibus nocet: q suos
animos vastant scelez ma
iore licentia: his aut qui eis
seruendo subdunt: nō no
cet nisi iniqtas ppria. **Nam**
iustis quicqd maloz ab ini
quis dñis irrogat: nō est pe
na criminis: sed virtutis ex
amen. **Proinde** bonus si ser
uiat liber est: malus aut etiā
si regnet: suus est. **Hec** vni?
hois: sed qd est grauius tor
dnoz quot vitioz. **De** qbus
vitijs cū ageret scriptura di
uina. **A** quo em quis inqt de
uictus est. huic 7 seruus ad
dictus est. **Caplm. III.**
Emota itaqz iusticia a
r quid sunt regna: ni
si magna latrocinia
Quia 7 latrocinia quid sūt:
nisi parua regna? **Manus**
etem ipsa hoim est cum im
perio pncipis regitur pacto
societas: astringit: placiti le
ge pda diuidit. **Hoc** malum

quando intendit
talibz vocabulis
dignitatum. **Sz**
postmodū intē
tio corrigitur qñ
semotis talibus
vocabulis const
derat ipsam rem
7 que ad rem ip
sam pntent.

Caplm. III.

Emora
itaqz iusticia
ca. 7. **De** 2
In b capitulo osten
dit beatus augu
stinus qd ad verā
regimē reqrat iu
sticia. 7 alto quā
qntūcūqz dñium
sit magnū nō dīf
ferra latrocinio.

Et pbat hoc per exemplum de latrocinio de quo supponit q intratum possit p fice re q possit ciuitates occupare . et iam de impunitate p fide re .

Capitulum de quo fit hic mērio fm aliquos vocatuf est dionides . cuius rñstiones magis itegre ponit . Agellius . 2 habet etiam in politico cratico li . iij . c . iij

Ca. V.

Roinde omitto q rere qles romulus pgregauerit qm mltū eis p sultū est vt ex illa vita dato sibi p sordio ciuitatis penas debitas cogitare desiderēt qz metus eos in maiora facinorosa ppellebat vt deinceps pacaciores essent rebus hūanis .

Hoc dico q ipm romanū imperiū iā magnuz mltis gentib⁹ subiugatis : ce terisqz terribile : acerbe sensit : grauit timuit : nō puo negocio deuitāde ingentis cladis oppressum : qm paucissimi gladiatores in cāpania bludo fugiētes : exercitū magnū cōparūt tres duces habuēst italiam latissime z crudelissimi me vastauerūt . **Dicant qd istos de⁹ adiuuerit : vt ex paruo z ex pceptibili latrocinio puenirēt ad regnū tantis iā rōantis viribus artibusqz metuendū . An qz nō diu fuesit : iō dñitus negabunt adiuti .** **Quasi xō ipsa cuiuslibet homis vita diuturna sit : Istō q pacto neminem dñi adiuuāt ad regnādū : qm singuli dqs cito moriūt .** **Hec bñficiū deputandū ē : qd exiguo tpe in vno qz hoīe : ac p b sigillatim vtiqz i oib⁹ vice vaporis cūanescit .** **Quid cū iter est eoz q subromulo deos coluerūt**

Et pbat hoc per exemplum de latrocinio de quo supponit q intratum possit p fice re q possit ciuitates occupare . et iam de impunitate p fide re .

si in tātū pditorū hoīm accessibus crescit vt z loca teneat sedes pstituat : ciuitates occupet : plos subiuget : euidētius regni nomē assumit : qd eis iā in manifesto pferit non adempta cupiditas s addita impunitas . **Elegantē emi z veracis alexādro illi magno qdā cōprehensus ppirata rē spondit .** **Hā cū idē rex hoīez interrogasset : qd ei videref vt mare hfer infestū : ille libera p rtiacia : qd tibi inqt vt oz bē frax : s qz iā ego exiguo nauigio facio latro vocoz : qz tu magē classe impator .**

Roinde omitto q rere qles romulus pgregauerit qm mltū eis p sultū est vt ex illa vita dato sibi p sordio ciuitatis penas debitas cogitare desiderēt qz metus eos in maiora facinorosa ppellebat vt deinceps pacaciores essent rebus hūanis . **Hoc dico q ipm romanū imperiū iā magnuz mltis gentib⁹ subiugatis : ce terisqz terribile : acerbe sensit : grauit timuit : nō puo negocio deuitāde ingentis cladis oppressum : qm paucissimi gladiatores in cāpania bludo fugiētes : exercitū magnū cōparūt tres duces habuēst italiam latissime z crudelissimi me vastauerūt .** **Dicant qd istos de⁹ adiuuerit : vt ex paruo z ex pceptibili latrocinio puenirēt ad regnū tantis iā rōantis viribus artibusqz metuendū . An qz nō diu fuesit : iō dñitus negabunt adiuti .** **Quasi xō ipsa cuiuslibet homis vita diuturna sit : Istō q pacto neminem dñi adiuuāt ad regnādū : qm singuli dqs cito moriūt .** **Hec bñficiū deputandū ē : qd exiguo tpe in vno qz hoīe : ac p b sigillatim vtiqz i oib⁹ vice vaporis cūanescit .** **Quid cū iter est eoz q subromulo deos coluerūt**

z olim sūt mortui : q post eorū mortē romanū tantū creuit imperiū : cum illi apud inferos cās suas agant . **Utrū bonas an malas ad rē pntez nō ptinet .** **Hoc autē de oibus intelligendū est : q p ipm imperiū quis decedētib⁹ succedentibusqz mortalibus in longa spacia protendatur : paucis dieb⁹ vite sue cursim raptimqz trāsterūt : actiū suorū sarcinas baiulantes .** **Sin xō etiam ipsa breuissimi tps beneficia deoz adiutorio tribuenda sunt : nō parū adiuti sunt illi gladiatores : q seruilis cōditionis vincula rupe rūt : fugerūt : euaserūt : exercitū magnū z fortissimū collegerunt : obediētes reguz suorū consilijs z iussis multū romane celsitudini metuedi : z aliquot romanis imperatoribus insupabiles multa ceperūt : potiti sunt victorij plurimis : vli voluptatibus quibus voluerūt : quod suggessit libido fecerūt : postremo donec vincerent qd difficillime est factum : sublimēs regnantēsqz vixerunt .** **Sed ad maiora veniamus .**

Ca. VI.

Ustinus q greccam vel potius peregrinam trogū pompeium secutus : nō latine tñ sicut ille : verū etiā breuiter scripsit historiam : opus librō rū suorū sic incipit . **Principio rerum gentiū nationūqz imperiū penes reges erat : qd ad fastigium huius maiestatis nō ambitio popularis : s spectata inter bonos moderatio prouchebat .** **Populi nullis legibus tenebantur : arbitria principum pro legibus erant : fines imperij tueri magisqz pferre mos erat .** **Intra suam cuiqz patriam regna finiebantur .** **Primus oim ninus rex assyrioz veterem z quassauitū gentibus**

qbus superius li bzo . ij . ca . xvij . dicitur . **A**men securitas illis pultit postmodū q p i crant paratiores ad viuendum ciuilitatē sub vno pncipe . **Q**uia mer⁹ q vsqz ad vesperationem malos tener ipellit eos sepe ad peiora qz facerent si spem melioze haberent sicut ostendit augustinus p exemplū plū de seruis gladiatoribus qui timentes se uiciam dñoz suorū fecerūt mala illa que hic tangit aug⁹ . z etiam sup li . iij . ca . xxvj .

Ca. VI.

Ustinus q greccam vel potius rē .

In h ca . ostendit beatus augustinus q codes mō fuit de regno assyrioz sicut de regno rōanoz qntum ad sui intrū vicz q fuit latrocinū quoddam . **E**t facit in h capitulo duo . pmo assimilat vnum regnū alteri quātum ad sui intrū . **E**t scūdo ibi . tā diu rē . **C**omparat vñ ad aliud

ad persas sciendū q̄ sicut narrat iustinus lib. j. cū regnū medoz puenisset ad astyagem cui filia vnica fuit de q̄ dixerūt arioli filiū nasciturū q̄ auū suū scz astyagem de regno expelleret. hoc timens astyages filiam suā cuidā medio cr̄is p̄ditionis de genere psaz in m̄ri moniū dedit. vt sic filijs ex ea nascituris modica esset potestas cōtra ipm̄ insurgendi. nec sic tñ metu liberatus filiā postea grauidaz ad se accersiuir. vt natus infans necaret. narum q̄ infantē tradidit harpalo suo se cretario occidendū. q̄ metuens ne filia patri suo postmodū i regē succederet z de filio suo interfecero vltionē sumeret. infantē cuidā religio pastorū tradidit exponendum yro: v̄o pastoris puero regio exposito cōpariēs ipm̄ nutriendum suscepit. cui sparacus nomen impositū p̄modū inf̄ pastores z uersatus cyri nomē accepit. Post nodū v̄o cum astyages nepotē suū seruātū cōperissz iram suā puerit in hapalum. z in vltionem seruati ne potius filium eius interfecrum epulandū p̄ri tradidit. harpalus vero dissimulato dolore vindictā distulit. postmodū cū adoleuisset cyrus sc̄psit sibi harpalus oīa que circa eū infantē astyages fieri mādauerat. z que ipse ab astyage. p̄pter eius suātionē passus fuerat. hortans vt exercitū pareret. z viā ad regnū aggrediat. p̄mittens q̄ medi ab astyage ad ipm̄ transirent. Cyrus igitur eius acquiescens p̄silio p̄sipolim cūitate scz potentissimaz p̄sidis reuertitur. vbi p̄silitato sibi animo p̄p̄li z ad sequendū ipm̄ accenso. bello medos inuasit. Astyages imemor crudelitatis quā in harpalū exercuit. summā belli ei cōmittit. q̄ accepit exercitū statim cyro tradidit. Quo audito astyages tractis vndiqz auxilijs in persas p̄ficisat. vbi comisso p̄mo bello z suis acerrime pugnātibz cedūt perse. Quibz cedentibz occurrerunt matres z vxores ip̄oz ostendentes sublati vestibz obscena co:poris

z interrogantes vtrum in vteros maritū vel vxorum vellent refugere. Hac castigatione repressi in plū reuertunt. z quos fugiebant fugere cōpellunt. Aaptus est etiā astyages z regno medoz puarus. quē tñ cyrus genti byrcanoz p̄ponit. **De fine imperij medoz fut.** Regnauerūt aū annis. ccc. **Quē gens scz psaz nō angustz.** vult dicere q̄ gens psaz nō angustis finibz orietis. s̄ multū amplis z amplissimis post regnū alexandri magni cuius regnū erat maximū loco sed breuissimū tēpore vsqz ad p̄ns. i. vsqz ad tps auḡmo z vsqz ad moderna tpa in regē suo p̄durat. **Ad** vero dicit de breuitate alexandri macedonis. intellegendū est de tpe quo ipse alexander regnauit z sic p̄stat q̄ fuit breuissimū tpe q̄ alexander in vniuerso non regnauit nisi. xij. annis. **Monarchiā v̄o** nō tenuit nisi q̄n̄ q̄ annis q̄ septe annis fm̄ bedam regnū tenuit macedonicū anteq̄ monarcha esset. **Sciendū est autē** q̄ regnū psaz interfecero dario rege persaz transiuit ad alexandrū z sic illo tpe non habuerūt regnū. **Post mortem vero alexandri regnū suū recuperauerūt.** z durauit sicut dicit beatus augustinus vsqz ad tempus suū. imo vsqz in p̄sens. Nam tartari modo illud regnū tenent. fuerunt autem perse seu partibi ita potentis imperij q̄ romani nūq̄ potuerūt eos perfecte subiugare. q̄uis romani eos sepe vicerint. z ab eis vicerent. vt patet ex libro festi dicitatis de puincis imperio romano subiectis. **Quod nec homo fecit camillus.** De quo camillo habetur supra libro secundo capitulo. xvij. **Ca. VIII.** **Quēde queramus si placet ex tanta decorum turba zc.** In hoc capitulo beatus augustinus probat q̄ augmentum romani imperij nō potest attribui paruis dñs quos romani colunt. quia illorum potestas non se extendit ad tanta negotia.

tas cyro inuitante z aliquid d̄ cōmodius pollicente. **Que** gens nō angustis orientis finibz post alexandri macedonis regnū magnū loci breuissimū tpe in suo regno adhuc vsqz p̄durat. **Hoc si ita ē:** aut i. infidels dñi sunt q̄ suos deserūt. z ad hostes trāseūt. **Quo nec hō fecit camillus:** q̄ victor z expugator aduersissime ciuitatis: romā cui vicerat sensit ingrataz: quā tñ postea oblitus iniurie: mēoz patrie a gallis iterum liberauit. **Aut nō ita fortes sunt vt** deos esse fortes decet. q̄ p̄nt hūanis vel p̄silijs vel viribz vinci. **Aut si cū inter se belligerant.** non dñ ab hoibus: s̄ dñ ab alijs dñs forte vincūt: q̄ sunt quarūcūqz p̄p̄rii ciuitatū. **Habent ergo z ipsi inf** se inimicias: quas pro sua quicqz parte p̄sus suscipiūt. **Nō itaqz bos silos vlla debu** it colere ciuitas magisqz alios a quibus adiuuarent suscipiūt. **Postremo quoqz mō se ha** beat deoz iste vel transitus: vel fuga: vel migratio: vel in pugna defectio: nondū illis t̄pibus atqz in illis t̄pibz

tibz xpi nomē fuerat p̄dicatū q̄ illa regna p̄ ingentes bellicas clades amissa atqz trāslata sunt. **Nam si post mille** ducentos z quadraginta annos: q̄ regnū ab assyrijs ablatū est: iā ibi xp̄iana religio aliō regnū p̄dicaret eternū: z deoz falsoz cultus sacrilegus inhiberet: qd aliud gērs illi v̄ani hoies dicerent: nisi regnū qd t̄adiu p̄suatū ē: nō la alia cā nisi suis religionibz desert: z illa recepta p̄ire potuisse? **In q̄ voce vanitatis** q̄ poterat esse z isti attendāt speculū suū: z similia p̄queri si vllus in eis pudor est erubescant. **Quāqz romanum** imperiū afflictus est potius q̄ mutatus: qd z alijs an̄ xp̄i nomen t̄pibus ei p̄tigit: z ab illa est afflictione recreatus: qd nec istis t̄pibus desperandū ē. **Quis em̄ de hac re no** uit voluntatē dei? **Ca. VIII.** **Quēde queramus si placet** ex tanta decorum turba quā romani colunt deos credant illud imperiū dilataste atqz seruasse. **Neqz** em̄ in hoc tam p̄claro opere

ut ad alexandrū z sic illo tpe non habuerūt regnū. **Post mortem vero alexandri regnū suū recuperauerūt.** z durauit sicut dicit beatus augustinus vsqz ad tempus suū. imo vsqz in p̄sens. **Nam tartari** modo illud regnū tenent. fuerunt autem perse seu partibi ita potentis imperij q̄ romani nūq̄ potuerūt eos perfecte subiugare. q̄uis romani eos sepe vicerint. z ab eis vicerent. vt patet ex libro festi dicitatis de puincis imperio romano subiectis. **Quod nec homo fecit camillus.** De quo camillo habetur supra libro secundo capitulo. xvij. **Ca. VIII.** **Quēde queramus si placet ex tanta decorum turba zc.** In hoc capitulo beatus augustinus probat q̄ augmentum romani imperij nō potest attribui paruis dñs quos romani colunt. quia illorum potestas non se extendit ad tanta negotia.

Hec cloacine
Dea ista preerat
cloacis videtur
q̄ romani istam
ab egyptijs colē/
dam acceperint.
nā egyptij vt dic
clemens in itine
rario li. v. alij co
luerunt cloacas.
alij strepitū ven
tris.

Aur vagita/
no. Agellius di
cit q̄ fm varronē
teus vaginanus
est penes quē sūt
hūane vocis inu
ria.

Lactescenti
bus deā lacturri
am rē. Tunc la
ctescit seges q̄ nī
fra comices gra
ui nubil ē nisi bu
mo: albus quasi
lac q̄ est materia
farine in grano
iam maruro.

Ca. IX.

Omissa
igit rē.
In hoc
ca. agit aug^o. de
dijs maiorib; q̄s
romani coluerūt
Maiores hō dī
erāt selecti. inter
q̄s scdm eos fuit
iupiter. vñd sibi
tāq̄ regi oim tra

z tante plenissime dignitatē
audent aliq̄s ptes sub noie
deoz vñ deaz: b̄ deo cloacine
tribuere: aut volupte q̄ a vo
luptate appellata ē: aut libē
tine: cui nomē est a libidine:
c̄ aut vagitano q̄ infantū va
ginib; p̄slder: aut cunine q̄ cu
nas eoz admistrat. **Q**ñ autē
p̄nt vno loco libri huius cō
mēozari oia noia deoz: aut
deaz q̄ illi gradibus volumē
bus vix cōphendere potue
rūt: singulis reb; p̄pria disp
tietes officia numinū: **N**ec
agroz munus vni alicui deo
cōmittendū arbitrati sunt: s̄
rura dec rufine: iuga mōtiū
deo iugatio: collib; deā colla
tinā vallibus valloniā p̄fece
rūt. **N**ec saltē potuerūt vnā
segetiā talez inuenire cui sel
segetes cōmēdarent: s̄ sata
frumenta q̄ diu sub tra eēt
p̄positā voluef; h̄fe deā scia
Cū vñ iā essent sup terrā z se
getē facerēt deā segetiā: fru
mentis vñ collectis atq̄ re
cōditis vt tuto suarent deā
sutilinā p̄posuerūt: cui non
sufficere videref; illa segetia
q̄ diu seges ab initijs herbi
dis vsq̄ ad aristas aridas p̄
ueniret. **N**ō tñ satis fuit hōi
bus deoz multitudinē amā
tibus vt aia misera d̄monio
rū turbe p̄stitueret: vñ d̄ dei
veri castū dedignata cōple
xū. **P**refecerūt ḡ p̄serpinaz
frumentū germinātib; ge
niculis nodisq̄ culmoz deū
nodotū: inuolumentis folli
culoz deā volutinā: cū folli
culi patefcent vt spica exeat
deā pateleat: cū segetes no
uis aristis equāf; q̄ veteres
eāre hostire dixerūt deā ho
stulinā: florētibus frumentis
deā florā: lactescentib; deā
lacturciā: maturascētib; deā
maturā: cū runcanf; id ē
a terra auferunt deā runci
nā. **N**ec omnia cōmēmo: o: q̄
me piget q̄ illos nō pudet.

Hec aut paucissima ideo di
xi vt intelligeret: nullo mō
eos dicere audere ista numi
na imperiū p̄stituisse: auxisse
p̄seruasse romanū: q̄ ita suis
queq̄ adhibebāt officijs: vt
nihil vniuersū vni alicui cre
deret. **Q**ñ ergo segetia cu
raret imperiū: cui curam ge
rere simul z segetibus z ar
boribus nō licebat: **Q**uādo
de armis cunina cogitaret:
cuius p̄positura puuloz cu
nas nō p̄mittebat excedere
Quando nodotus adiuua
ret in bello q̄ nec ad follicu
lū spice: sed tñ ad nodū ge
niculi p̄tinebat **U**nusquisq̄
domui sue ponit ostiarū: et
quia homo est: omīno nō suf
ficat. **T**res deos isti posuef;
forculū foribus: cardē car
dini: limentinū limini. **I**ta
nō poterat forculus simul fo
res z cardinem limentis ser
uare.

Capli. IX.

Omissa igitur turba
ista minutoz deoz
vel aliquantū inter
missa: officia maioz deoz de
bemus inquirere quo roma
tam magna est facta: vt tam
diu tot gentibus imperaret
Nimix ergo iouis hoc opus
est. **I**psū em deoz oim de
arūq̄ regē volunt: hoc eius
indicat sceptruz: hoc in alto
colle capitolū. **D**e isto deo
q̄uis a poeta dictum p̄ueni
entissime p̄dicat. **I**ouis oia
plena. **H**ūc varro credit etī
am ab his coli qui vñ deuz
solum sine simulacro colunt
s̄ alio noie nūcupari. **Q**d si
ita est: cur tā male tractatus
est rome: sicut q̄dā z in cete
ris gētib; vt ei fieret simu
lacrū: q̄d ipi etiā varroni ita
displicet: vt cū tāte ciuitatis
puerfa p̄suetudine p̄meref;
nequaq̄ tñ dicere z scribere
dubitaret q̄ hī q̄ p̄lis institu
erūt simulacra z metū dem
pserūt: z errozē addiderūt.

diderūt sceptruz
z posuerūt in ab
tissimo loco mō
tis capitolij tem
plū suoz. **P**onit
aut aug^o. an h̄ ca.
duos errores cir
ca iouē. quozum
vnus scz q̄ repro
bat in h̄ cap. fuit
varronis q̄ dixit
iouē esse deū quē
colunt illi q̄ vñ
deum sine simu
lacro colunt. **I**ō
tra q̄d dicit aug^o
q̄ si h̄ sit verum.
ergo male tracta
tur. id est colitur
a romanis. **D**icit
macrobius sup
somnia scipiois
q̄ p̄bi qui fabulo
sis locutionibus
vrunt. q̄uis eis
vri solebant cum
de anuma vte ae
ris ethere sue po
restati b; vel de ce
teris dijs loquūf;
tñ cū ad sumū p̄n
cipem oim deoz
vel ad mentem p̄
ueniūt vt de ipis
loquūf;. nihil fa
bulosum confun
gunt. sed bene ad
similitudinem et
exemplū confu
gant sicut plaro
q̄ reputat q̄ sol
inter corpora illi
deo maxime simi
lis sit. z ideo sub
similitudinē col
de deo illo multū
loquitur. **I**deo z
nullū eius simu
lacrum sicut dijs
alijs cōstitit an
tiquitas. quia sū
mus deus naraq̄
ex eo mens sicut
vltra aiam ita su
pra naturā sunt.
Scōs errozē vir
gilij in buccolicis
egloga tertia qui
dicit. **I**ouis oia
plena. q̄ p̄lis in
stituerūt simula
cra. **D**e h̄ infra
libro. vij. ca. v.

**Virg. in
buc.**

Quod illi etiam iuno rē. In hoc caplo **La. X.** reprobat aug^o errorem aliū. s. virgilij q̄ dixit iouis omnia plena. hoc esse falsum ostendēs et alijs dicitis eoz contrariū. **U**rgo ergo ether dat ioui rē. distinguit inter aerem et etherē. qz ether vocat spaciū supra aerem cōtinens oia

Quod illi etiam **La. X.** iuno vxor adiungit q̄ dicat soror et iunx. Quia iouē inquit in etherē accipim^o. in aere iunonē. Et hec iuncta duo elemēta sunt: alter sup^o alter inferi^o us. Nō est ḡille de q̄ dictū ē. Iouis oia plena: si aliquā p^o tē implet et iuno. An vterqz vtrūqz implet: et ambo isti iunges: et in duob^o istis elemēt^o et in singulis sūt sunt? **U**rgo ether dat ioui: aer iunoni?

postremo si ipi duo sat^o eēt qd ē q̄ mare neptuno tribuitur: fra plutoni. Et ne ipi qz sine iugib^o remanerēt additur neptuno salatia: plutoni pserpina. Nā sic inferiorē ce li p^ote id est aerē inqunt iuno tenet: ita inferiorē mar^o salatia: et terre inferiorē pserpia

Quēst que admodū sartiāt fabulas nec inueniūt. Si ei hec ita eēt: tria pot^o elemēta mōi esse nō q̄tuor eoz veteres pderēt: vt singla deoz iugia diuiderēt singlis elemēt^o. Nūc xō oī mō affirmauerūt aliud esse etherē: aliū aerē: aliud terrā. Aqua xō siue supior: siue inferior vtiqz aqua ē: puta qz dissilis: nūqd intantū vt aq̄ nō sit? Et inferior terra: qd aliud pōt esse qz terra q̄ntalibet diuisione distincta. Deinde ecce iā rotus in his q̄tuor: v^o trib^o elemēt^o corpore^o cōplet^o ē mōs Minerva vbi erit? Quid tenebit? Quid implebit? Silē em

Si celum est ille rē. Dic pbat aug^o. qz iunonē pauerit gentiles nō solum aerem sed etiam terram per dictum virgilij in georgicis lib. ij. qui dicit sic.

Um pater omnipotens rē. At quib^o verbis p^o qz pater omnipotens ether. id est iuppiter fecūsus imbrēs. tūc id est in vere mittit in gremiū iugis que cō

iunx est iuno. ipsa em fingit sola est cōtinē q̄uis iuppiter fingat multas pelices habuisse. vt pars in p̄ma tragedia senecae. Sed istam iugem dicit aug^o. fuisse tellurem vel terram. Unde quod hic dicit. cōiugis in gremium. id est in gremiū telluris vel terre. est dicitur

aug^o. exponen / tis virgilium. Et causa quare sic exponit videlicet coniugis. id ē terre. et nō aliter. sic videlicet qz p̄ cōiugem iouis in / tellurē aer est. qz h̄gilus dicit imbrēm descendisse ex dono iouis in iugē. nō autem descendit imber in aerem. Nam in aere genera / tur et non supra aerem. sed d̄ aere descendit in terrā et ideo coniugem iouis vocat h̄ virgilium terram.

Quia rē rē Dic assignat eāz quare imediare anteposuit tellurem vel terrā sub distinctione q̄si innuendo differentiam inter tellurē et terram. Et diē qz fm istos cōtra quos arguit potuit differentiam inter terram. tellurem. et tellumonem. Nam terra fm papiam ē supior pars scz a rē rē dicitur. Tellus vero pars inferior in qua radices herbarū ad inuicem se tenēt a tenendo dicitur. Tellumo ē vna pars terre et non tota. Nūc distinguit inter terrā et tellurē. qz tell^o est fructifera. terra

hō dicit tota. **E**tandem terram etiam matrē dorum vocant. pbat hic qz gentiles fm fictions suas habent etiam concedere qz iuno sit mater iouis et non solū iunx et soror. Et hoc qz pbatū est qz iuno sit terra terrā aut dicit matrē deoz. quā scz cybelem et berecyniā vocāt. d̄ q̄ sup li. ij. c. iij. dicitū ē. ḡ iuno ē m̄ iouis.

Urgo in buco.

Georg. 1.

¶ Eandē terrā cererē. eandē etiā vestam zc. **H**icon dicit q̄lis sit repugnantia in illis q̄ fingūt de terra z etiā de veita. Nam q̄nq̄ dicit terrā esse cererē. id est deam frugū. q̄nq̄ dicit terrā esse vestā. q̄ etiā terra est imobilis ideo dicit vestā. id est vi stans. v̄l dicit vestā. quia vestit herbis z arboribz. **¶** In ovidio us li. vi. de fastis tellus vestaq̄ nomen. Et alibi eodē libro. dicit q̄ vesta est eadez z terra. de vesta etiā dicit q̄ ē idēz qd̄ ignis. Et q̄ ignis nihil gignit ideo dicit eā virginem. z faciunt sibi solū a virginitate in rēplo fuit. **¶** In ovidio li. vi. de vastis. **¶** Ecce tu aliud vestam q̄ vna itel lige sāmā. **¶** Pro tanto sō fm̄ iudoz li. viij. etymologiarū. z ovidij q̄ posuerunt idēz nomen terre z ignis. q̄ latet sub terra ignis. q̄si sit idēz locus virtusq̄. **¶** In dicit ovid. **¶** Subest vigil ignis v̄ter q̄ signant sedem terra focusq̄ suā

Et tñ veste fm̄ ovidiū nō faciēbant imaginē. q̄ ignis nō p̄t p̄ngi bñ terre aut faciēbant. Item vestam faciēbant virginē. z tñ q̄nq̄ dicebant vestam esse venerem. q̄ nō p̄t dici virgo nisi velint dicere q̄ due sint veneres. vna scz xgo. alia mulier. i. corrupta. **¶** Dulcē autē dicit molliens bez. z tō p̄p̄e stat p̄ corrupta. licz q̄nq̄ secū solū tenet. **¶** An potius tres zc. hoc dicit q̄ in rei v̄itate ipsi posuerunt duas veneres. vna quā coluerūt caste scz virgines z cōiugate. q̄ vocabat Venus vericordia. q̄si verrens corda. **¶** De q̄ ovidius li. iij. loquit. z valerius lib. viij. ca. vltimo. narrat q̄ cū senatus inspectis libris sibillinis p̄ decē viros cen sisset vt veneris vericordie sumalacrū p̄secraret. q̄ facilius virginū mulierūq̄ mens a libidine ad pudicitiam v̄erteret. z ex omibz matronis centū. z ex centū decē forte eligerent q̄ de sanctissima femina iudicaret **¶** Sulpitia suluū facit v̄ter tanq̄ cūctis sanctissima p̄lara est. **¶** De hoc etiāz facit solinus cap̄lo de pudicitia mentionē. **¶** Alia venerē coluerūt meretrices. de q̄ ovidius lib. iij. de fastis dicit. q̄ dicta est venus circina. quā colere debēt meretrices. **¶** Sicut dicit brūis aug⁹ q̄ potius deberent esse tres. vna scz virginū z illa est vesta. alia cōiugatez. z tertia meretricū. **¶** De ista tertia dicit bic brūis aug⁹. q̄ phoenices donū dabāt

rabiliora p̄fingant. si fm̄ isto rū non poeticos: s̄ sacroz libros: nō solū iuno soroz z cōiugatez: s̄ etiā m̄ ē iouis. **¶** Eandē terrā cererē: eandē etiā vestā colūt: cū tñ sepi⁹ vestā nō nisi ignē esse phibeāt p̄tinentē ad focos: sine q̄bus civitas esse nō p̄t: z tō illi xgines solere seruire: q̄ sicut ex virgine: ira nihil ex igne nascat. **¶** Quā totā aboleri vanitatem z extingui vtiq̄ ab illo oportuit: q̄ est natus ex xgie Quis em̄ ferat q̄ cū tantuz honoris z q̄si castitatis igni tribuerit: aliq̄n vestā nō eru bescūt etiā venerē dicere: vt vanescat in ancillis ei⁹ hono rata xginitas. **¶** Si em̄ vesta venus esset: quō ei rite xgines a veneris opibus abstinerēt fūrent. **¶** An veneres due sūt: vna xgo: altera mulier. **¶** An potius tres: vna xginū q̄ etiā vesta est: alia pu

cede p̄stitutaz filiaz suaz: quas p̄stituerūt anteq̄ viris suis p̄iungrent. **¶** Consumile fere narrat iustinius lib. xij. de locrens. b. i. calab. zc. cum em̄ p̄nerent bello regnoz. v̄ocuerūt q̄ si victores essent in festo veneris xgines suas p̄stituerēt. **¶** Que illaz matrona zc.

gataruz: alia meretricū. **¶** Cui etiā phoenices donū dabāt de p̄stitutione filiaz aq̄nq̄ iūgerēt eas viris. **¶** Que illarū matrona est vulcani. **¶** Nō vtiq̄ virgo: q̄m hz maritū. **¶** Absit autē vt meretrix: ne filio iunonis z coopario minuerue facere iuriā videamur. **¶** Ergo hec ad p̄iugatas itelligit p̄tinere s̄ eā nolumus imitē in eo qd̄ fecit illa cuz marie. **¶** Rursus inq̄unt ad fabulas redit. **¶** Que ista iusticia ē: nō bis succensere q̄ t̄ia dicit de d̄is eoz: z sibi nō succensere q̄ hec in theatris libentissime expectāt crimina deoz suoz. **¶** Et qd̄ essz incredibile nisi p̄testatissime p̄bare ē hec ip̄a theatra crimina deoz suoz: i honozē istituta eē eozū dē deoz. **¶** La. XI. **¶** Quorūq̄ liber igitur a phicis rōibz z disputatiōibz asserāt: mō sit iugit

¶ P̄t irridet brūis aug⁹. z improbat qd̄a figmenta gētiliū d̄ venerē vulcano z marie. **¶** Dicit em̄ duo. vna est q̄ vulcanus q̄ est de⁹ ignis z fabroz est filius iouis. fingit em̄ natus de semore ei⁹ fm̄ istidoz li. viij. etymologiarū. q̄z fulgura d̄ imo aeris nascunt. cur⁹ v̄ter dicit esse venus. **¶** Aliud est q̄ mars p̄cubuit cū venerē v̄ter vulcani. q̄s vulcan⁹ inuenit simul in lecto z carens inuisibilibz eos detinuit quosq̄ alijs d̄is eos in detinōne z p̄fusionez ostendisset. **¶** P̄ca fabulā ponit ovidius li. iij. methamorphoseos. **¶** Dicit etiā aug⁹. vulcanū coopatozēz minerua. q̄z eadē

est minerua z bellona. id est dea belloz. vulcanus s̄o est deus fabroz. arma v̄ro que sunt in bellis necessaria fiunt p̄ fabros. ideo vulcanus in bellis coopatur minerue. **¶** Rursus inq̄unt zc. **¶** Dicit eccusat se aug⁹. de hoc q̄ de d̄is tanta recitat cū sint fabulosa. s̄z dicit aug⁹. q̄ de hoc nō debent cultozes deoz sibi succensere. id est irasci. nam etiā in theatris vbi sūt ludī scenici. publice delectabiliter spectāt histriones q̄ crimina deoz effigiāt. imo tales ludi sūt in honozē deoz tanq̄ d̄is accepti z etiā expenti. vt sup̄ lib. j. c. .xxxj. z infra libro isto ca. xxvj. dicit. **¶** La. XI.

¶ Quorūq̄ liber igitur philosophias zc. **¶** In ca. p̄bat aug⁹. q̄ sufficeret colere vna d̄ū pu ta tonē. z sup̄flūū est colere tot deos. z h̄ p̄bat p̄ opinionones illoz q̄ de d̄is phisice z non poetice loquūt. **¶** Et quia de ioue due sunt opinionones ipsoz. quarū siue d̄s vna siue altera. habet aug⁹ intentū suū. **¶** In principio huius capituli dicit sic. quorūq̄ liber vt sint due dictiones. i. quoddā istoz q̄ imediate subiungit. placz phicis rōibz z disputatiōibz asserāt. **¶** Quasi diceret. asserant qd̄ istoz volūt scz duaz opinionū que statim dicent. **¶** Facit autē beatus aug⁹. in hoc capitulo duo. quia p̄mo recitat duas opinionones loquētes phisice de d̄is. **¶** Secūdo ibi. hec si ita sunt zc. ostēdit

ex opinione illa que famosior est q̄ sup̄fluit colere plu-
res deos q̄d multo clarius sequit̄ ex opinione altera.
Opintones aut̄ due fuerūt quaz̄ vna posuit q̄ iuppi-
ter esset ois deus

ira q̄ multitudo
deoz̄ nō esset nisi
multitudo noi in
eiusdem dei. fm̄
q̄ ipse implet di-
uersas pres̄ mōi
Unde dicit luca-
nus lib. ii. loq̄ns
in persona carbo-
nis. Iuppiter est
quodcūq̄ vides
quocūq̄ mouer̄
Et ideo q̄nq̄ vo-
catur animus to-
tus mūdi. q̄z to-
tum mūdum mo-
uet. q̄nq̄ vō vna
ps̄ mūdi puta cū
retinet sibi nomē
ether̄. ⁊ cedit ae-

Georg. 4

ri nomen aliud.
vt sc̄z aer dicatur
iuno. q̄nq̄ vō to-
tus ether̄ cū aere
vocat iuppiter et
cedat terre nomē
aliud vt sc̄z ipsa
vocat ceres vel
mater deoz̄ vel
coniunx iouis. ⁊
sic de alijs. vnde
exemplificat hic
auḡ. de noib̄us
diuersis quoz̄
quodlibet signat
iouem. vsq̄z libi.
Sue sint. vt q̄-
dam volunt ⁊c.
vbi ponit aliam
opinione magis
approbaraz̄. vtz
q̄ oia illa noia si-
gnificant diuer-
sas pres̄ seu vi-
res vnus iouis
q̄ est animus mū-
di. Unde vtraz̄
opinio cōcordat
in hoc q̄ ipse est
animus mūdi.

Boc in diui-
nis turpe nō est.
sc̄z q̄ eadez̄ sit so-
roz̄ ⁊ cōiunx. Lo-
quif̄ hic auḡ. iro-
nice cum hoc sit valde turpe etiam in alijs.

Ceminibus feter. id est fecundet. **D** poeta
nobilissimo. sc̄z virgilio libro. iij. georgico. um.

corporei huius mūdi anim⁹
q̄ vniuersaz̄ istā molē ex q̄tu-
or̄ vel quot eis placet elemē-
tis p̄structā atq̄ cōpactā im-
plet ⁊ mouet. mō inde suas
partes soroz̄ ⁊ fratribus ce-
dat. mō sit ether̄ vt aerem iu-
nonē subterfusam de sup̄ am-
plectat̄. modo totū simul cū
aere sit ipse celū. terram vō
tanq̄z piugem eandēq̄ ma-
trē. q̄z hoc in diuinis turpe
nō est. secundis imbibus ⁊
seminibus feter. **H**odo au-
tē ne sit necesse p̄ cuncta dis-
currere. deus vnus de q̄ ml-
ti a poeta nobilissimo dictū
putant. Deum nāq̄z ire per
oēs. Terrasq̄ tractusq̄ ma-
ris. celūq̄ p̄fundū. Ipse in
ethere sit iuppiter. ipse in ae-
re iuno. ipse in mare neptu-
nus. in inferioribus etiā ma-
ris ipse salatia. ⁊ in terra plu-
to. in terra inferiore p̄serpi-
na. in focus domesticis velta
in fabroz̄ fornace vulcanus
in sideribus sol ⁊ luna ⁊ stel-
le. **I**n diuinantibus apollo.
in merce mercurius. in ia-
no initiator. in termino ter-
miator. saturn⁹ in tpe. mars
⁊ bellona in bellis. **L**iber in
vineis. ceres in frumentis.
diana in siluis. minerua in i-
genijs. Ipse sit postremo eti-
am in illa turba q̄ si plebeioz̄
deoz̄. **I**psē p̄sit noie liberi
viroz̄ seminibus. ⁊ noie libe-
re feminaz̄. Ipse sit dies piter
q̄ p̄uz̄ p̄ducatur ad diem. Ipse
dea mena quā p̄fecerūt mē-
lstruis feminaz̄. **I**psē lucina
que a prurientibus inuocet̄
Ipse opem ferat nascentib⁹
excipiens eos sinu terre. **M** ⁊
vocef̄ ops. Ipse in vagituos

In diuinantibus apollo. quis apollo dicebatur
deus diuinatonū. fuerūt autē duo apollines realitē
quis cultores idoloꝝ inter eos nō distinguerent. vt

aperiat. ⁊ vocef̄ deus vagi-
tanus. Ipse leuet de terra ⁊
vocef̄ dea leuana. Ipse cu-
nas tueat ⁊ vocef̄ dea cuni-
na. nō sit ali⁹ ipse in deabus
illis q̄ fata nascētibus canūt
⁊ vocat̄ carmētes. **P**restit for-
tuit̄ vocef̄q̄ fortuna. **I**n di-
ua rumia māmā puulo imul-
geat q̄z rumā dixerūt vete-
res māmā. **I**n diua potina
potione ministrat. **I**n diua
edulica escā p̄beat. **D**e pau-
re infantū pauētia nūcupet̄
De spe q̄ venit venilia. **D**e actu
agenoz̄ia. **D**e stimulis q̄bus
ad nimū actū hō impellitur
dea stimula noie ē. **S**trenua
dea sit strenuū faciēdo. **H**ūe-
ria q̄ numerare doceat. **L**a-
mena q̄ canere. Ipse sit ⁊ de-
us p̄sus p̄bendo p̄silia. ⁊ dea
senia snias in spirādo. Ipse
dea iuuetas. q̄ post p̄texas
excipiat iuuenilis etas. exor-
dia. Ipse sit fortūa barbata q̄
adultos barba induit q̄s ho-
nozare voluerit. vt hoc q̄le-
cūq̄ numen saltē masculum
deū. vela barba barbatū. sic
a nodis nodotū. vt certe nō
fortunā. s̄ q̄z barbas h̄z for-
tuniū noiaret. Ipse in iuga-
rino deo piuges iugar. ⁊ cuz̄
xgini vxori zona soluit ipse i-
uocet̄ siue xutes eius ⁊ dea
xginēsis vocef̄. Ipse sit motu-
nus vel tutinus q̄ est apud
grecos priapus si nō pudet.
hec oia q̄ dixi. ⁊ q̄cūq̄ nō di-
xi (nō em̄ oia dicēda arbitra-
tus sū) hi oēs dij deeq̄z sityn⁹
iuppiter. siue sint. vt q̄dā vo-
lūt oia ista pres̄ ei⁹. siue xtu-
tes ei⁹. sic eis videt̄ q̄bus cū
placz̄ esse mundi aim. q̄ snia

pr̄z infra li. xviij
ca. xij.

In merce mer-
curius. quia mer-
curi⁹ dicebat̄ de-
us mercatoꝝ.

In iano ini-
tiator. q̄z ei attri-
buif̄ initia oim.
Liber in vi-
neis. q̄z liber idēz̄
est q̄ bacchus q̄
est deus vini.

Diana in sil-
uis. diana est lu-
na que dicit̄ dia-
na fm̄ q̄ lucet in
siluis. ⁊ dea sil-
uaz̄ atq̄ venatoꝝ.

Ipsē p̄sit noie
liberi. id ē bacch⁹
nā fm̄ isid. li. viij
ethimo. liber d̄z a
liberamento eo q̄
mares in cocūdo
ei⁹ bñficio em̄s
sis seminibus lu-
berant̄.

Ipsē lucina.
lucina ē dea prurē-
tiū. cuius auxilio
fetus p̄mo in lu-
cem p̄ducit̄.

Et vocetur
ops. ops fuit de-
recyntia m̄f̄ deoz̄
id est dea terre.

Que post p̄-
texas. p̄texas fm̄
isid. li. ii. ethimo-
logiaz̄. est pueri-
le palliū q̄ pueri
nobiles vsq̄z ad
xvj. annos sub
discipline cultz̄
vtebant̄.

Apus grecos
papus. **I**ste fm̄
isidoz̄. libro. viij
ethimologiarum
alio noie d̄: beel-
pbeoz̄. fuit autē de lampaco ciuitate belles ponti. de
q̄ pulsus est. ⁊ p̄p̄ virilis mēbz̄ magnitudine in nūe-
ro deoz̄ suoz̄ euz̄ greci transtulerūt.

Turpi nuditate. h. dicitur augustinus. q. simula. crū p. n. a. p. i. c. u. z. ei. n. o. r. m. i. m. a. g. n. i. t. u. d. i. n. e. m. e. m. b. r. i. v. i. r. i. l. i. s. n. u. d. a. t. i. p. i. g. e. b. a. f. I. t. e. v. e. r. o. s. i. g. i. l. l. a. t. i. m. . i. . p. e. r. s. e. c. o. l. e. b. a. f. . 7. i. o. p. o. t. e. r. a. t. s. t. e. l. l. e. . q. u. a. z. c. u. l. t. u. s. i. n. s. p. e. c. i. a. l. i. 7. s. i. g. i. l. l. a. t. i. m. p. i. t. e. r. m. i. n. u. s. f. u. e. r. a. t. e. o. m. a. g. i. s. i. n. d. i. g. n. a. r. i. s. i. d. e. o. i. n. d. i. g. n. a. b. a. n. t. q. s. i. g. i. l. l. a. t. i. m. n. o. c. o. l. e. b. a. t. u. r.

Ca. XII.

Quod et illud non dicitur. In b. capi. arguit. b. aug. contra eos q. deū ponūt animum mundi supposito q. totū mundus se habeat ad illum animum sicut corpus eius. 7. quilibet ps. mūdi sicut pars corporis eius. 7c.

Ca. XIII.

Item sola animalia rationalia. In hoc capitulo arguit beatus augustinus contra predicam opinionem supposito q. solum animalia rationalia sine partes eius. Et facit in hoc capitulo duo. quia p. mo ostendit que inconuenientia ad illam opinionem etiam iura istum intellectus sequantur. Secundo ibi. restat ergo vt dicant. concludit singulos deos eē per se sibi ipsi viuentes. 7. nō partes ynius Jouis. s3

velut magnorum multorumq. doctorum est. Nec si ita sunt quod quod le sit nōdū interim quod quod p. derēt si vnū deū colerēt p. u. dētiore cōpendio. Quid em̄ ei? p. tēneret. cū ipse coleret? Si autē metuēdū fuit ne p. ter misse siue neglecte p. tes eius irascerēt. q. n. v. t. volūt velut vni? animātis h. tota vita est q. oēs p. tinet deos q. si suas x. tutes. vel mēbra. vel p. tes. s. suā queq. ps. h. z. vitā a ceteris sepatā. si p. ter alterā irasci altera p. t. 7. alia placari. alia p. citari. Si autē d. oēs s. i. . i. . t. o. tū ipm iouē potuisse offendi si p. tes eius nō etiā sigillatiz minuatimq. colerent. stulte d. r. Aul. a. quipe eaz p. termitteret. cū ipse vni? q. hēret oīa coleret. Nā vt alia omittā q. sunt inūerabilia. cū d. i. cūt oīa sidera p. tes iouis eē. 7. oīnia viuere atq. rōnales aīas h. r. e. 7. i. o. s. i. n. e. p. r. o. u. e. r. s. i. a. deos eē nō vidēt. q. mltos si colāt. q. mlt. edes nō p. struant. aras nō statuāt. q. s. tam paucissimis s. i. d. e. x. statuēdas eē putauit 7. sigillati sacrificiā d. u. Si igit irascunt. q. n. sigillati colūt nō metuūt paucis placat. toto celo irato viucere. Si autē stellas oēs iō colūt. q. in ioue sūt quē colūt. isto cōpendio possent in illo vno oib? supplicare. Sic em̄ nemo irasceret cū illo vno oib? supplicaret. nemo p. tēneret pot. q. cult. q. busdam iusta irascēdi cā illis q. p. t. m. i. s. si eēnt mltō nūerosiorib? p. b. e. de fulgētib? turpi nuditate

Quod et illud. **Ca. XII.**

Quod et illud non dicitur mouere acutos hoies. vt q. l. e. s. cūq. hoies. Nō em̄ ad h. ige nūj op? e. excellētia. vt depositio studio p. tentōis attēdāt si mōi anim? de? e. ei. q. aīo mū dus vt corp? e. vt sit vnū alal

stans ex aīmo 7. corpore. atq. iste de? e. sinus quidā nature in seipō p. tines oīa. vt ex ipi? aīa q. viuificat tota ista moles vite atq. aīe cūctoz viuētū p. cuiusq. nascēt. forte su manē. nihil oīno remanere p. t. qd nō sit ps. dei. Qd si ita ē. q. s. n. videat quāta impietas 7. irreligiositas p. sequat. vt qd calcauerit q. s. p. t. d. i. cal. cet. 7. in oī animāte occiden. do ps. dei trucidet. Nolo oīa dicere q. p. t. occurrere cogitātib?. Dicit autē sine verecundia non possunt. **Ca. XIII.**

Item sola animalia rationalia. sic sūt hoies p. tes dei eē p. t. d. u. r. nō video qd d. e. si tor? mūda? est de? quō bestias ab ei? p. t. b. s. e. p. e. n. t. s. 7. obluctari qd op? ē. De ipō rōnali animāte. i. hoīe qd infelici? credi p. t. q. dei p. t. e. v. a. p. u. l. a. r. e. cū p. u. e. r. v. a. p. u. l. a. t. Iā vero p. tes dei fieri lasciuas. iniq. s. impias. 7. t. q. oīno dānabiles. q. s. ferre posset nisi q. p. s. u. s. i. f. a. n. i. a. t. P. o. s. t. r. e. m. o. qd irascit eis a q. bus nō colit cū a suis p. t. b. nō colat. Restat q. vt dicāt oēs deos suas h. r. e. v. i. t. a. s. s. i. b. i. q. u. e. q. s. viuere. nullū eoz esse p. t. e. c. u. i. u. s. cūq. s. oēs colēdos q. cōgnosci 7. coli p. t. q. t. ā. m. u. l. t. i. s. u. n. t. v. t. oēs nō possint. Quo rū iupit. q. r. e. x. p. s. i. d. e. t. i. p. s. c. r. e. d. o. a. b. e. i. s. p. u. t. a. r. i. p. s. t. i. t. u. i. s. s. e. r. e. g. nū v. l. a. u. x. i. s. s. e. r. o. m. a. nū. n. ā. s. i. h. i. p. e. nō fecit. quē aliū deum op? tā magnum potuisse agredi credat cū oēs occupati sint officijs 7. opib? p. p. r. i. s. nec alter irruat i alteri. Arege igit deoz regnū hoīm. potuit 7. p. p. a. g. a. r. i. 7. a. u. g. e. r. i.

Item cur non etiam ipm regnū aliq. d. s.

Eur em̄ nō ita sit si victoria dea ē? Aut qd ipō ioue i hac cā opus est. si victoria faueat sitq. propitia. et semper car

Jouem esse regē omnū a quo auctū est romanum imperium si tamē ab aliquo romanoz auctum fuerit

Ca. XIII.

Item cur non etiam ipm regnū aliq. d. s. **Q**uero. cur non etiam ipm regnū aliq. d. s. e. Cur em̄ nō ita sit si victoria dea ē? Aut qd ipō ioue i hac cā opus est. si victoria faueat sitq. propitia. et semper car

Ca. XV.

Ideat qd ne forte
 ca. b. ang. ondit qd romani hnt co
 cedere qd no solu regnu iustu pr
 acqri 7 augeri sn
 iouis auxilio sed etia regnu iustu.
 et fac i b ca. duo qd p ondit qd au
 geri regnu vnuz etia iuste. i. bellis iustis min bonu est qd ce multa re
 gna parua q vici noz concordia lere
 tur. Secdo ibi. si g iusta re. ondit qd ad iustu regni augmcti reqru
 due alic de abli qz ioue b. **C**ur aut 7 iniquas re.
Dicondit qd in dtras alic debet dici dea. qd ipi ponit febre p alloze 7 pauore deas. d qd b. s. l. u. c. riu dicit. 7 in ista fut malis hoim. g. l3 in dtras sit malu qd dda. no pp b n d3 dicit dea. pci pue ex qd fuit cis p fiva.
Quas em h pres iupit re. h ondit qd iupiter mbil pr facere in regni collatde vl ei augmctatde. 7 b qz illa q viden ryr iouis bn ficia sur qda dij vl dee qd p se opant illa q possentioui at tribui vt videt si cur pz d victoria videt em qd pos set ee bn ficiu iouis. s3 ta ipa ponit vna dea p se. qd p pre sua opat 7 facit cu vincere em fauer. 7 ita e i alijs q vident iouis bn ficia. Sic minerva poit da sapie 7 tribuit sa

ad illos qsyult ee victores? **H**ac da fauete 7 ppitia: etia ioue vacante vel aliud agente: que gentes non subdite remanerent. **Q**ue regna no cederent? **I**n forte non displicet bonis iniquissima improbitate pugnare: 7 finitimos quietos nullamqz iniuriaz facientes: ad dilatandū regnum bello spontaneo puocare? **P**lane si ita sentiunt: approbo 7 laudo. **Ca. XV.**
Ideat ergo ne forte no ptineat ad viros bonos gaude re de regni latitudine. **I**niquitas em eorum cum quib' iusta bella gesta sunt regnum adiuvit vt cresceret: qd vtiqz paruum esset si quies 7 iusticia finitimorum contra se bellum geri nulla prouocaret iniuria: ac felicioribus sic rebus humanis omnia regna parua essent concordia vicini tate letantia. **E**t ita essent in mundo regna plurima gentium: vt sunt in vrbe domus plurime ciuū. **P**roinde bel ligerare 7 perdomitis gentibus dilatare regnum: malis videtur felicitas: bonis necessitas. **S**ed quia pei' esset vt iniuriosi iustioribus dominarentur: ideo non incongrue dicitur etiam ista felicitas. **S**ed proculdubio felicitas maior est vicinum bonū habere concordem: qz vicinum malum subiugare bellantem. **M**ala vota sunt optare habere quem oderis vl quem timeas: vt possit esse quem vincas. **S**i ergo iusta gerendo bella: no impia: no iniqua: romai imperium taz magnum acquirere potuerunt: nunquid tanqz aliqua dea colenda est eis etiam iniquitas aliena? **P**ultum em ad istam latitudinem imperij eam cooperatam videm' que faciebat iniuriosos vt ei

sent cum quibus iusta bella gererentur: 7 augeret imperiū. **C**ur aut 7 iniquitas dea no sit vel externarū gentiuz si pauor: 7 pailor: 7 febus dij romani esse meruerūt. **H**is igit duabus id est aliena iniquitate: 7 dea victoria: dum bellozum causas iniquitas excitat: victori: cadem bella feliciter terminat: etia feriatio ioue creuit imperium. **Q**uas em hic partes iupiter haberet cum ea que possent beneficia ei' putari: dij habentur: dij vocantur: dij coluntur: ipsi pro suis partibus inuocantur. **H**aberet h aut etia ille aliquā prez si regnū etiam ipe appellere sic appellatur illa victoria. **A**ut si regnum munus est iouis: cur no 7 victoria munus ei' habeat. **Q**d profecto habetur: si non lapis in capitolio: sed verus rex regum et dñs dominantiu cognosceret atqz coleret. **Ca. XVI.**
Iroz aut plurimū a m qd cum deos singulos singulis reb' et pene singul' motib' attribuerent vocauerunt deam agnoris que ad agendum excitaret: deam stimulaz que ad agendum vltra modū stimulareret deam murceam que pter modum non moueret ac faceret hominem: vt ait ponius: murcidum. id est nimis desidiosum: 7 inactuofū deam strenuam que faceret strenuū. **H**is omnibus dijsz deabus publica sacra facere susceperunt. **Q**uietam vero appellates que faceret quietum: cum edem haberet extra portam collinaz publice illā suscipere noluerūt. **U**tz indiciū fuit animi inquieti: an potius ita significatū est qd qui illā turbā colere pseueraret: non plane deozuz: sed demoniozū eū quietē habe

b ptiā 7 fortuna bonā fortunā. et ira iupit nullaz pre habere pr in collatde alicuius bn ficiū d. **S**i no lapis i capitolio re. lapidē in capitolio vocat statua iouis lapideā in replo suo qd qnqz vocat capitolū. qnqz ho 7 mons ipe in q fuit replū illdvo cat capitolū. nec erat apud romanos vl qscqz ita licos cōsuetudo facere statuas aureas ab vrbe origine vsqz ad longā rpa post regū expulsiōē vt pz p valerū li. ij. ca. 1. **E**t forsā ipncipio fecerūt eas lapideas. 7 iō statua iouis q fuit p ma i vrbe a romanis facta fuit lapidea.
Ca. XVI.
Iroz at m plurimū re. **I**n b ca. b. aug. repēdit romanos de h qd cū multos deos quoz erat officiu uz hoies ipellere ad motuz 7 inqē tudinē infra vrbem recipere. deā qdā fors ita re fecerūt. nec inter deos vrz publicos. i. qd habuerunt curā recipere voluerunt. **D**eam murceā re. **O**fficium istius dee fuit facere homies murcidos. id est marcidos. **S**ed sicut febus colebatur ne ledret ita murcia colebatur vt non faceret hominem marcidū.

Ca. XVII

A forte dicunt
re. In b
capitulo beatus
augustinus ex re
sponcione que
dari posset ad ea
que arguta sunt
sicut superius ca
pitulo. xv. de dea
victoria. probat
intentum suum.
videlicet qd suffi
ceret pro augme
to regni in uoca
to virtus dei pui
ta Iouis fm ro
manorum opini
onem.

Aur non e de
us et triumphus
re. vult dicere qd
triumphus e mul
tuz propinquus
victorie. est enim
honor qui victo
ri p victoria pu
blice exhibetur. et
ita sicut alijs dea
bus a victoria co
iungebantur pro
pinqui vel mari
tus vel frater vl
filius. sicut iuno
ni coniungitur.
salicet sil cuius ea
tanqz deus colit
iuppiter tanqz ma
ritus et tanqz fra
ter eius. et etiam
neptunus et plu
to fratres eius. et
vulcanus filius
eius. eodem mo
do et eius victoria
debeatur coli tri
umphus.

Ca. XVIII.

Quid qd
felicitas
re. In b
capitulo ostendit
beatus augusti
nus qd ad quecu
qz bona impetra
da superfuit ml
titudinem deoru
colere. et facit in
hoc caplo duo.
pbat em primo

renon posse: ad quam vocat
verus medicus dicens. Di
scite a me qz mitis sum et hui
lis corde: et inuenietis re qez
aiabus vestris.

A forte dicunt qd
deā victoria inuipit
mittat: atqz illa tan
qz regi deoru obtemperas:
ad quos iusserit veniat: et in
eorum parte considat: hoc
vere dicitur non de illo Ios
ue quem eoz regem pro sua
opinionem confingunt: sed de
illo vero rege seculorum: qd
mittat non victoria que nul
la substantia est: sed angelu
suu: et faciat vincere que vo
luerit: cuius consiliu occultuz
esse pot: iniquu esse non pot
b. Nam si victoria dea est b cur
non deo est et triumphus: et
victorie iungit: vel maritus
vel frater: vel filius? Alia
quippe isti de dijs opina: isit
quaia si poete fingeret: atqz
a nobis exagitant: respon
derent isti: rideda esse figme
ta poetaru: non veris attri
buenda numinibus: et tamen
se ipsi non ridebant cum ta
lia deliramenta no apud po
etas legebat: sed in templis
colebant. Iouem igit de om
nibus rogarent: ei vni tan
tumino supplicarent. Non
em se misisset victoria si dea
esset sub illo rege: et posset et
auderet resistere: et sua poti
facere volutat.

Quid qd et felicitas
deā est: Eadem acce
pit: aram meruit:
sacra ei congrua pfoluta sunt
Ipa ergo sola coleretur: vbi
em ipsa esset: quid boni non
esset? Sed quid sibi vult qd
fortuna dea putat et colitur?
An aliud est felicitas et aliud
fortuna? Quia fortuna pot
esse et mala: felicitas aute si
mala fuerit: felicitas no erit
Certe oes dos vtriusqz sex
si et sexus habent: non nisi bo

nos existimare debem. Hoc
plato dicit: hoc alij philoso
phi: hoc excellētes reipubli
ce populorumqz rectores.
Quomodo ergo dea fortu
na aliqui bona e: aliqui mala
An forte quando mala est:
dea non est. sed in malignuz
demonem repente couertit
Quot sunt ergo dee iste? p
fecto quotquot sunt hoies
fortunati: hoc est bone fortu
ne: nam cum sint et alij pluri
mi simul: hoc est vno tempo
re male fortune: nunquid si
ipsa esset simul et bona eet et
mala: his aliud: illi aliud? An
illa que dea est semp bona e
Ipsa e ergo felicitas: cur ad
hibentur diuersa nomina?
Sed et hoc ferendum est. so
let em et vna res diuersis no
minibus appellari. Quid di
uerse edes: quid diuerse are
diuersa sacra? Est causa in
quiunt: quia felicitas illa est
quam boni habent preceden
tibus meritis: fortuna vero
que dicitur bona sine vilo ex
amine meritoz fortuitu acci
dit hoibus et bonis et malis:
vnde etiā fortuna nominat
Quo ergo bona est: que si
ne vilo iudicio venit et ad bo
nos et ad malos vt quid au
tem colitur que ita ceca est:
passim in quolibet incurres
vt suos cultores plerūqz pre
tereat: et suis preptozib he
reat? Aut si aliqd pficiūt cul
tores ei vt ab illa videant:
et ament: ia merita sequitur
no fortuita venit: Ubi est g
definitio illa fortune? Ubi e
qd a fortuitis etiā nomē acce
pit? Nihil em pdest eā cole
re: si fortuna e. Si autē suos
cultores discernit vt pfit: for
tuna no est. An et ipam qd vo
luerit iuppiter mittit: Cola f
g ipse sol. non em pr ei tubeti
et eam quo voluerit mitteti
fortuna resistere. Aut certe
ipam mali colat: qd nolūt hē

q deo felicitas qd
coluerat debebat
sufficere ad omnia
bona conceden
da. Secundo ibi.
sz quid sibi vult
re. ostendit spe
cialiter qd dea for
tuna superfuit.
vbi facit etiam
duo. nam primo
inuestigat an sit
aliqua realis dif
ferentia inter fe
licitatem et fortu
nam. Secundo
ibi est causa in q
unt. ostendit iux
ta differentiam
ab alijs daraz qd
ipsa colēda no e.
b. **U**t quid autē
colitur re. **H**ic
notandum est qd
simulacrum for
te erat mulier se
dens in medio ro
te quasi eam ver
teret continet. et
habebat vna fa
ciem splendidaz
et aliam obscuraz
ad designandum
qd illi sunt splen
didi quos fortu
na foueat. et illi
obscuri quos ip
sa persequitur.
Arat autem ceca
i vtraz facie ad
designandum qd
ipsa merita bo
minum et demeri
ta non discernit
sed ita fouet ma
los sicut bonos.
et etiam qd ipsa ex
cecat eos quo fo
uet. Unde chilō
vnius de septem
sapientibus sic
habetur in libro
de moribus philo
sophorum. in
terrogatus quid
esset fortuna. re
spondit Ignar.
medicus. multos
enim excecat.

Antu sane huic re. In 5 ca. Cap. XIX. ondir. b. aug. quod demones p dea fortuna ho mines de ceperunt. facit aut hic. b. aug. menti

one de simulacro fortune muliebris. de q narratit li/ uuis de origine vrbis li. ij. q cu mare curiolanus ro/ man d'amar' e'c' in exiliu. 7 post/ modu receptus a volscis yr iporu dur e'c' 3 roma nos 7 cu eis de op pugnarer vrbem sic territi sut ro/ ma q mittit ad eu legatos pete/ tes yr pceret cui rati. q' cu ipe re/ pulisset. eade m' curiolani 7 yroz ei' cu duob libe/ ris suis 7 due ma trone ad eu extra vrb' egresso ipe/ trauerit yr ab op pugnaroe patrie desisteret. Pro/ pter qd mulieres romae honore sut a suis pstru/ cro 7 dedic atore plo fortune muliebris. de cui' simu/acro loq' valeri us li. j. c. vj. vbi sic narrat. Fortu ne muliebris simu/ acro qd e latina vta ad qru mili/ aru ab vrb' eo re/ pore cofecratu cu ede sua q curiola nu a vastatoe v/ bis mris sui pre/ ces repulerit non semel m' s' bis lo/ cutu pstitit his v/ bis. Rite me ma

merita quibus posset dea fe licitas inuitari. Ca. XIX. Antu sane huicve lut vni numini tri/ buu' qd fortunā vo cant: vt simulacru eius qd a matronis dedicatu est 7 ap/ pellatu est fortuna muliebris etiā locutu esse memorie cō mendarint: atq' dixisse nō se mel sed iteru: ppter qd eā ri te matrōe dedicauerint. qd quidez si vey sit: mirari nos oportet. Non em malignis demonibus etiā sic difficile ē fallere: quoz artes atq' ver sutias hinc poti' isti aduertere debuerunt: quod illa dea locuta est: q' fortuitu accidit non que meritis venit. Fuit em fortuna loquax: muta felicitas: ad qd aliud nisi vt hoies recte viuere non cura rent: conciliata sibi fortuna que illos sine vllis bonis me ritis faceret fortunatos. Et certe si fortuna loquit: non saltem muliebris: sed virilis potius loqueretur: vt nō ip se que simulacrum dedica/ uerunt putarent tantu mi/ raculum muliebris loquacita te finxisse.

Capitulum. XX.

Et muta felicitas re. p tanto dicit felicitate mutā. q' non legit ip/ sam fuisse locutā sicut fortunā. Sciendū aut q roma ni coluerūt deā mutā seu tacitā i februario. vt parz ex quidio li. ij. d' fasti. s' illa nō fuit dea felicitas. solū em da muta colebat vt obstrueret ora hostiu mala loqntiu. Sed virilis poti' loqueret. Sciendū est hic q roma ni multas coluerūt fortunas. coluerūt em fortunā publicā. que scz rempublicā faceret fortunatā. 7 huic sacrificabāt in apuli' m' ovidiu de fastis. li. iij. s' i' 7 fortunas puatas. scz fortunam virilem. i. viroz. cui etiā sacrificabāt in apuli. et fortunā muliebrē. de q in hoc ca. fit mentio. Et id aug. dicit. 7 certe si fortuna loquit nō muliebris sed virilis potius loqueret. Imma gis fuisse credible hoc de fortuna virili si viri nar/ rasent. q' de fortuna muliebris si mulieres hoc narra/

rent q' credible est q mulieres que sut garrule 7 loq/ ces hoc mendacit finxerint de fortuna.

Capitulum. XX.

Trure q' dea fecerūt re. In hoc ca. arguit. b. aug. ptra roma nos qui colue/ rūt deam virtu/ rem. 7 deam fides cum tū p'ermite rent q'ruoz v'it/ tutes cardinales quaz tū vni'. scz iusticie fides ē pl fides aut que est ps iusticie nō est fides que est v'it/ tus theologica. cuius p'p' acc' ē credere. sed est qd dā virtus moralis q' cōmuni no/ mine vocat fide litas. q' q' fideliter se habeat ad alterum deū vel criam vel etiam cōmunitatē aliq' b. Nonnulli roma ni pncipes re/ tales pncipes roma norū multos enumerat valeri us li. iij. ca. iij. s' scyptionē africa/ nū marū catonē fabriciū. 7 alios. quoz continent' am describit. Que affuit mucio re. Iste dicitur ē mucio' scy uola. de q aug. i fra li. v. ca. xvij. facit mentionē de ipso etiam tū tus liutus de v'it/

virtute q' dea fece/ rūt: q' quidez si dea e'c' multis fueratq' ferēda. Et nūc q' dea nō est: s' donū dei: ipa ab illo ipetre ref a q' solo dari pot: 7 ois fal sozū deoz turba vanescit. s' cur 7 fides dea credita est: 7 accepit etiā ipsa tēplū 7 alta re. Quā q' q' prudent' agno scit: habitaculuz illi seipsum facit. Unde autem sciunt il/ li quid sit fides: cuius primū 7 maximū officium est vt in verum credat deum. Sed cur non suffecerat virtus? Nonne ibi est 7 fides? Quā do quidem virtutes in quat/ tuoz species distribuendam esse viderunt: prudentiaz iu sticiā: fortitudinem: tempe rantiā. Et qm iste singule species suas habent: in par/ tibus iusticie fides est: maxi mumq' locum apud nos ha/ bet: quicunq' scim' quid sit q' iustus ex fide viuūt. Sed il los miroz appetitores multi tudinis deozum: si fides dea est: quare alijs tam multis deabus iniuriam fecerūt: p/ termittendo eas: quibus si/ militer edes 7 aras dedica/ re potuerunt. Cur tēpantia

bis origine libro secundo narrat. q' tarquinius su/ perbus vltimus rex romanorum cum esset expulsus ab vrb' contulit se ad posennam regem clusine civi/ tatis famosum virum et potentem petens ab eo auxilium. Posenna vero ventens cum exercitu vali/ do dum vrbem grauisima et diutina affligeret ob/ sidione. Ducus licentiam petijt a senatu. vt ca/ stra Posenne adire posset. qua obrepta peruenit vsq' ad sedem regiam. Posenne vbi scribam regi' as/ sidentem occidit. Comprensus vero. et ad regis tribunal adductus passus est se cuem esse romanuz et causa interficiendi regem venisse. et se pro equa/ li habere occidere et occidi. dicens. et pariet face/ cum ignibus torreri. vt ab eo plus negocij exi/ torqueretur. Ducius extendens sponte manum

Abaz.

in igne ea ibi immobiliter tenuit donec ipse rex percussus
 horrore iuberet eum ab igne remoueri dicens. abi magis
 in teipsum quam in me hostilia ausus. liberum binere dimitto
 Tunc mucius quasi volens regi meritum rependere dixit
 sibi. quod minus extorquere non potuisti nunc a me sponte
 accipe. **S**ciro inquit quod trecenti con-
 turati sumus principes
 pes iuuentutis roma-
 mane. vix te hinc mo-
 tu uideremus. et
 mea fors prima fu-
 it. **A**lii autem co-
 de modo unusquisque
 pro suo tempore cum fa-
 cultas fuerit. **S**i
 mile accipit. **D**o-
 audiens rex
 sideras magni
 tudinem periculi si
 trecenti iuvenes qui
 non nihil haberent
 mori vix sue isu-
 diarent assidue
 legatos mittit qui
 romam ultra con-
 ditores pacis fo-
 rant. et firmata
 pace ab obsidione discessit. **I**sti mucium pulchre lau-
 dat seneca epistola lxxviii. **S**ciendum tamen est quod augusti-
 infra li. v. ca. xviii. dicit eum ideo manum in ignem misisse
 quod percussit alium quem intendebat. **I**ntendebat enim percussis-
 se postennam et percussit alium. et ideo indignatur manum sue
 misisse eam in ignem. **E**t concordat valerius li. iij. cap. j.
Que affuit curcio. **D**e isto curcio narrat vale-
 rius li. v. et etiam titus liuius li. vii. quod cum anno ab vi-
 de condita trecentis simononagesimo rome in medio fo-
 ri terra dehiscentes et se aperientes specum fecisset profunditatis
 horribilis responsum est a vanibus quod si romani vellent
 suam rempublicam perpetuam esse. illud in quo plus possent
 et excellenter illi hauri deouerent et eo ipsum impleverunt.
Aurcius qui interpretatus romanos et viros et armis precipue
 excellere se in illud animum armatus et equo insidens
 immisit. super quem ceteros omnes agestimo rome in medio fo-
 rum frumenta iniecerunt. **D**e isto curcio satis clare beatus
 augustinus infra li. v. ca. xviii. narrat historiam quam
 tangit hic. **Q**ue affuit decio. **D**e istis duobus
 decius facit augustinus mentionem infra libro. v. ca.
 xviii. et valerius libro. v. ca. iij. **T**itus vero liuius de
 vrbis origine libro. vii. de decio parte narrat quod cum co-
 sul esset cum manlio torquato in bello contra latinos
 per visionem nocte apparuit decio quidam augusti ha-
 bitus dicens. quod ex vna parte caderet imperator in bel-
 lo illo. ex alia parte exercitus. et cuius exercitus impe-
 rator se cum exercitu aduerso morti et dijs infernalibus
 deuoueret. illi exercitus vinceret. **A**uz igitur in prelio
 postmodum commisso sinistram cornu cui decius pre-
 erat cederet hostibus. deuouit se et eius et exercitus bo-
 stium. morti et dijs infernalibus his verbis. **I**uppiter
 mars pater quirine. id est romule. bellona. id est dea
 belli. lares. id est dii patrij. diui ioueniles. id est salta-
 rores iouis. dii indigetes. id est de hominibus facti

di. dii quorum est potestas nostrorum hostium. dii
 manes. id est mortuorum. vos precor. venerate venias
 peto. ferocis id est cupio ut vim. id est potentiam vi-
 cto iamque populo romano quiritum. id est qui appel-
 lati sunt quirites pro sperentis. hostesque quiritum ter-
 rore. formidine.
 mortis afficia-
 tis. **E**t sicur veri-
 bis nuncupauit.
 id est palam et quod
 si in presentia re-
 stium dixit. ita quod
 pro republica quod
 ritum. et exercitu
 legionibus et au-
 xiliarijs populis
 romani quiritibus
 mecum deuoco
 dijs. manibus. rel-
 lurijs legiones au-
 xilijs hostium.
Dectus vero sta-
 tim hoc facto ar-
 marus in equum
 insiliens. se in me-
 dios hostes im-
 misit. **Q**uis est
 autem ipse vrbis
 exercitui. eo tempore aliquantulum augustinus. et nobi-
 lior. et excellentior quam quisque ab hominibus videri sole-
 at. statimque terror qui prius romanos inuaserat latu-
 nos inualit. et decio interfecto cecidit latinorum exer-
 citus. **D**e decio filio narrat ovidius seu titus liuius
 consimiliter libro. iij. de vrbis origine. ipse enim cum
 bellum gereretur contra rufcos. in quorum auxilium
 galli venerant. et ipse iam quarto consul existens vi-
 deret exercitum cui preerat. gallis cedere. reducens ad
 memoriam factum patris sui. se simili modo deuouit
 inferis. et ipso interfecto vixit exercitus romanorum.
Narrat autem titus liuius libro. vii. quod consul aut pre-
 tor. dux exercitus poruit si volebat non seipsum. sed
 alium militem quemcumque de legione romanorum scri-
 pra pro salute sui exercitus inferis deuouere.
Quare prudentia. quare sapientia. **D**icit hic augu-
 stinus sapientiam non habuisse numen apud roma-
 nos. tamen ipsi minervam coluerunt que est dea sapi-
 entie. **S**ed hoc dicit. **Q**uia ipsam sapientiam non fe-
 cerunt deam sicut fidem et pudiciam. sed posuerunt
 minervam deam sapientie non sapientiam. **E**t loquitur
 hic augustinus de sapientia stricte et proprie acce-
 pta prout est noticia diuinorum. **M**inerva vero di-
 citur dea sapientie improprie accepte. quoniam sapi-
 entia accipitur in omni arte. ex qua quilibet bene sci-
 ens artem aliquam dicitur sapiens in illa arte. **M**in-
 nerva autem dicitur dea artium. **E**t fides est.
 De numine fidei facit valerius libro. vj. cap. vj.
 mentionem. **D**e dea pudicia facit etiam augustinus
 mentionem supra libro. ij. ca. xvj. vocans eam cele-
 stem castitatem. et ostendens quod iuppiter colebatur.

Capitulum. XXI.
Ac enim veri dei munera. **I**n hoc capitulo
 reprobatur beatus augustinus multitudinem deorum

Et enim veri dei mu-
 nera sunt non ipse
 deo sunt. Veritate
 men vbi est virtus et felicitas
 quod aliud querit. **Q**uid ei suf-
 ficat. cui virtus felicitasque non
 sufficit. **O**mnia quippe agen-
 da complectitur virtus: omnia
 optanda felicitas. **S**i iuppi-
 ter vix hec daret ideo coleba-
 tur: quia si bonum aliquid est
 latitudo regni atque diuturni-
 tatis: ad eandem pertinet

Re enim veri dei munera. **I**n hoc capitulo
 reprobatur beatus augustinus multitudinem deorum

per hoc q̄ romai
ni duas deas fe
cerunt scilicet fe
licitatem ⁊ virtu
tem que deberent
sufficere. **F**acit
autem mentionē
de multis dijs q̄
rum officia h̄ ex
ponit ⁊ superius
capitulo octauo
⁊ capitulo .xj. ex
posuit.

Quid do
ctrine v̄l ⁊c. mer
curius fingitur
deus eloquentie
dictus quasi me
dius currens. q̄
sermo medi⁹ cur
rit inter loquen
tem ⁊ audientem
fingitur enim de
us mercatorum
⁊ furum ⁊ nunci
us deorum. Et mi
nerua dicitur da
artius.

In
uocare lucinam.

De ista diu lu
cia capitulo .xj.
⁊ est dea parturi
entium. que infā
tez primo produ
cit in lucez fm̄ ist
dorum li. viij. cry
moligiarum. lu
cina est ipsa lūa.
q̄ lucez d̄. **U**
apollō v̄l escula
pi⁹. De istis duo
bus dixi supra li
bro. iij. ca. xvij.

Nec dea ru
bigo. **I**sta fuit da
de numero dearu
que obesse pote
rant nō prodesse
sic de febre ⁊ pal
lore ac pauore li.
ij. capitulo. xliij.
dixi. ⁊ ideo coler
bat ad hoc soluz
vt nō lederet. cu
ius festum cele
brabatur in apri
li fm̄ ouidiūm li
bro. iij. de fastis.

felicitatē: cur nō intellectū ē
dona dei eē nō deos? Si aut
putate sunt dee: saltē alia tā
ta deoz turba nō q̄reret. **N**ō
sideratis em̄ officijs deoz de
arūq; oim̄. que sicut voluerit
p̄ sua opinatōe finxerūt: in
ueniār si p̄nt aliqd̄ q̄ ab ali
quo deo p̄stari possit hōi ha
benti virtutē: h̄nti felicitatē.

Quid doctrine vel a mer
curio vel a minerua petēduz
eēt: cū virtus oīa secum ha
beret: **A**rs q̄ppe ip̄a b̄n recte
q̄ viuendī virt⁹ a veteribus
definita est. **U**n̄ ab eo q̄ gre
ci arete d̄i virt⁹: nomē artis
latinos traduxisse putauerit
Si virt⁹ nō nisi ad ingeni
osum posset venire qd̄ opus
erat deo cautio patre: q̄ cau
tos. i. acutos faceret: cū hoc
posset p̄ferre felicitas: **I**nge
niosū q̄ppe nasci felicitaris ē

Un̄ etiā si nō potuit a nōdū
nato coli dea felicitas vt h̄ ei
p̄ciliata donaret: p̄ferret hoc
pentib⁹ ei⁹ cultoz b⁹ suis: vt
eis ingeniosi filij nascerēt: qd̄
opus erat parturientib⁹ in
uocare lucinā: cū si adessz fe
licitas nō solū b̄n parerēt: s̄
etiā bonos: **Q**uid nōcē erat
opi dee cōmēdare nascētes
deo vagitano vagiētes: dee
cunine iacētes: dee rumine
sugētes: deo statilio stātes:
dee adeōe adeūtes abeone
abeūtes: dee mēti vt bonam
h̄rent mētē: deo volūno ⁊ de
volūne vt bona vellēt dijs
iugalib⁹: vt b̄n iugarent: dijs
agrestib⁹ vt fruct⁹ v̄bz
mos capēt: ⁊ maxie ip̄i diue
fructese marti ⁊ bellōe vt b̄n
belligerārēt: dee victorie vt
vicerēt: deo honori vt hono
rarēt: dee pecūie vt pecūiosi
eēt: deo esculano ⁊ filio ei⁹
argētio vt h̄rent ereā argēte
amq; pecuniā: **N**ā iō patrez
argentini esculanū posuerit:
q̄ prius erea pecuniā in vsu
eē cepit: p⁹ argētea: **D**iroz

aut q̄ argentin⁹ non genuit
aurinū: q̄ ⁊ aurea sbsecuta ē
Quē deū istū haberēt sic sa
turno iouē: ita ⁊ p̄ri argētio
⁊ auo esculāo: aurinū p̄pōs
rēt. **Q**uid ḡ erat nōcē p̄p̄ h̄
bona vel animi v̄l corpis vel
externa tātā deoz turbā co
lere: ⁊ inuocare q̄s neq; oēs
cōmemorauit: nec ip̄i potue
rūt oibus hūanis bonis mi
nutatim singilatimq; digestis
⁊ deos miutos ⁊ singlōs pui
dere: cū posset magno facili
q; cōpēdio vna dea felicitas
cūcta p̄ferre nec solū ad bōa
capiēda q̄sq; ali⁹: s̄ neq; ad d̄
pellēda mala q̄reret? **C**ur ei
eēt iuocāda p̄p̄ fessos diua
fessonia: p̄p̄ hostes depellē
dos diua pellōia: p̄p̄ egros
medic⁹ v̄l apollō v̄l escula
pius: v̄l ambo s̄l q̄n̄ esset grā
de piculū? **N**ec de⁹ spinēsīs:
vt sp̄ias ex agris eradicaret
nec dea rubigo vt nō acce
deret rogare: vna felicitate
p̄ntē ⁊ tuētē vt v̄l nulla mala
exorirēt v̄l facillime pellerēt
Postreō q̄m̄ de duab⁹ istis de
ab⁹ virtute ⁊ felicitate tracta
mus: si felicitas virtutis est p̄
miū: nō dea s̄ donū dei ē. **S**i
aut dea ē cur nō dicat ⁊ virtū
tē ip̄a p̄ferre: q̄n̄ qd̄ etiā virtū
tē p̄seq; felicitas magna est.

Quid ḡ ē? **Ca. XXII**
Q q̄ p̄ ingenti b̄nificio
varro iactat p̄stare
se ciuib⁹ suis: **Q**uia nō soluz
cōmemorat deos q̄s coli op
teat a romāis: verū etiā dicit
qd̄ ad quēq; p̄rineat? **Q**uō
nihil p̄dest in q̄t hōi alicuius
medici nomē formāq; nosse
⁊ qd̄ sit medic⁹ ignorare: ita
dicit nihil p̄dest scire deū eē
esculapiū si nescias eū vali
tudi opitulari atq; ira igres
cur ei debeas supplicare. **H**ēt
affirmat alia similitudie dicens
nō mō b̄n viuere: sed viuere
oīno neminē posse si ignorat
q̄nā sit faber: q̄s pictoz quis

Ca. XXII

Quid er
go est q̄
pro ige
nti ⁊c. **I**n hoc ca
pitulo ponit au
gustinus dicituz
varronis ostē
dentis q̄ necessa
rium sit scire. nō
solum nomina.
sed etiam officia
deorum.

Ne faciam⁹
vt mimi solent.
Dimi. id est b̄
striones sepe vt
homines ad risū
prouocent multa
dicunt que natu
re rei contrarias
omnino sunt. et
sepe talia in vna
oratione conne
ctunt que vt in
primo pater a
spectu omnino
sunt absurda. sic
est fm̄ varronez
si quis perat a li
bero. id est bac
cho do vini aquā
⁊ a lymphis. id ē
nymphis vinū q̄
sunt de aquarū:

h Quis em fe-
rarz. Sciendū
 q̄ poete dixerit
 sine consensu de
 q̄ iouem nō ful-
 minare. sed tamē
 perse omnia bñ/
 ficia p̄stare. vñd
 q̄dam erant dñj q̄
 rā p̄sensum iap/
 piter requirebat
 z isti erant dñj p̄/
 ceteros. q̄ a varro/
 ne selecti diccbā/
 tur. quos aug.
 vocat deos con/
 sentientes. **i**
Iuppiter cede-
ret zc. Hoc dicit
 q̄ iuppis habuit
 tēpluz in vertice
 collis capitolini
 qd̄ tēplū capito/
 liū dicitū ē. **D**icit
 aut̄ iouē voluisse
 cedere felicitati.
 quia felicitas su/
 per oia a quocū/
 q̄ amat z opat̄.
h Ad ei fecerūt
tres dñj zc. Dic-
 sciendum q̄ sicut
 narrat titus liui?
 de origine vrbis
 lib. j. tarquinius
 supbus vltimus
 rex romanoz vo/
 lens p̄struere tē/
 plū ioui in supre/
 ma pte mont̄ tar/
 peij. q̄ postea ca/
 pitolinus dicitur
 est. a capite hūai
 no ibi inuēto. cū
 templi taceret sū/
 damenta z inten/
 deret locum ioui
 exclusis dñjs. l̄is
 totaliter deputa/
 re. in quo tñ crāt
 phana multoꝝ
 deoꝝ alioꝝ. vo/
 luit templa illoꝝ
 deoꝝ p̄phanare.
Sed deus termi/
 nis restitit. vt di/
 cit titus. nec vo/
 luit suū templuz
 p̄phanari. **D**e
 marce nō z iuuen/
 tate que est dea iu/
 venturis nō facit

z nō ad honozē s̄ ad p̄tume/
 liam potius iuitata est. vt cū
 ea coleret p̄apus: z cloacina
 z pauoz. z palloz. z febris. et
 cetera nō numina colendo/
 rū: s̄ crimina colentium. **A**d
 extremū si cū turba idignis/
 sima tanta dea colenda visa
 est: cur nō vel illustrius cete/
 ris colebat̄. **h** **Q**uis enī se/
 rat q̄ neq̄ inf̄ deos p̄sentes
 q̄s dicit in p̄siliū iouis adhi/
 beri: nec inter deos q̄s sele/
 ctos vocant felicitas p̄stitu/
 ta est: vt templū aliqd̄ ei fie/
 ret quod z loci sublimitate z
 operis dignitate p̄mimeret
Lur em̄ non aliquid melius
 q̄ ipsi ioui: Nam neq̄ etiā io/
 ui regnū nisi felicitas dedit:
 si tñ cū regnaret felix fuit: et
 porioz ē felicitas regno. **N**e/
 mo em̄ dubitat facile inueni/
 ri hoīem q̄ timeat se fieri re/
 gem: nullus aut̄ inueniē qui
 se nolit esse felice. **I**psi ergo
 dñj si pauguria vel quolibet
 modo eos posse p̄suli putāt:
 de hac re p̄sulerent: vt z vel/
 lent felicitati loco cedere: si
 forte alioꝝ edibus vel alta/
 ribus iam fuisset locus occu/
 patus: vbi edes maioꝝ atq̄
 sublimioꝝ felicitati p̄strueret̄
i etiam ipse iuppiter cederet
 vt ipm̄ verticem collis capi/
 tolini felicitas potius obti/
 neret. **N**on em̄ quispiā resi/
 steret felicitati nisi quod fie/
 ri nō potest: q̄ esse vellet in/
 felix. **N**ullo mō om̄ino si con/
 suleret̄ faceret iuppiter^h qd̄
 ei fecerūt tres dñj. mars. ter/
 minus: z iuuentas: q̄ maioꝝ
 z regi suo nullo modo cede/
 re loco voluerūt. **N**am sicut
 habent eoꝝ littere: cum rex
 tarquinius capitolii fabricā
 re vellet: eūq̄ locū q̄ ei digni/
 oz aptioꝝq̄ videbatur a dñjs
 alijs cerneret p̄occupatum:
 non audens aliquid contra
 deoꝝ facere arbitriū: z cre-

dens eos tanto numini: suo
 q̄ principi voluntate cessu/
 ros: quia multi erāt illic vbi
 capitolium p̄stitutū est: pau/
 guriū quesuit: vtrū p̄cede/
 re locū vellent ioui: atq̄ ipsi
 inde cedere: om̄s voluerunt
 p̄ter illos quos cōmemora/
 ui. martem. terminū. iuuen/
 ratē. atq̄ ideō capitolii ita
 p̄structū est vt etiā isti tres
 intus essent tam obscuris si/
 gnis: vt hoc vix hoīes doctif/
 simi scirent. **N**ullo modo igi/
 tur felicitatē iuppiter ipse cō/
 temneret: sicut a termino:
 marte. iuuentate. cōtemp^o
 est. **S**ed ipsi etiam q̄ nō cesse/
 rant ioui: p̄fecto cederent
 felicitati que illis regem fe/
 cerat iouem. **A**ut si nō cede/
 rent: nō id cōtemptu eius sa/
 cerent: sed q̄ in domo felici/
 tatis vel obscuri esse mallēt:
 q̄ sine illa in locis p̄p̄ijs emi/
 nere. **I**ta dea felicitate in lo/
 co amplissimo z celsissimo cō/
 strutura discerent ciues vñd
 om̄nis boni voti petendum
 essz auxilium. **A**c sic ipsa sua
 dente natura alioꝝ deoꝝ
 superflua multitudine dere/
 licta: coleret vna felicitas:
 vni supplicaretur: vnius tē/
 plū frequentaret̄ a ciuibus:
 q̄ felices esse vellent: quozū
 essz nemo qui noller: atq̄ ira
 ipsa a seipsa peteret: que ab
 om̄ibus petebat. **Q**uis em̄
 aliquid ab aliquo deo nisi fe/
 licitatem velit accipere: vel
 quod ad felicitatē existimat
 pertinere: **P**roinde si felici/
 tas habet in potestate cum
 quo hoīe sit: habet autem si
 dea est: que tan dez stulticia
 est: ab aliquo eam deo pete/
 re: quam possis a seipsa im/
 petrare: **H**anc ergo sup de/
 os ceteros honozare etiam
 loci dignitate debuerūt. **S**i
 cut em̄ apud ipsos legitur:
 romani veteres nescio que l

mentionē. **Q**uidi
 us etiā lib. ij. de
 fastis. vbi agit d̄
 festo termini q̄
 celebrabat in fe/
 buario dicit idē.
Nescio quez
 sumanū. **I**ste sū/
 manus fuit plu/
 ro de^o inf̄crni fra/
 ter iouis maximi
 dicitur sumanus
 q̄ si sumus inter
 manes. id est de/
 os inferoz. **D**ui/
 tus festū fm̄ ouis/
 dium lib. vj. d̄ fa/
 stis celebrabat in
 iunio. cui tēpluz
 fuit p̄structū co/
 tpe quo romani
 bellū gesserūt cō/
 tra pyrribū reges
 epirotaz. **T**ū di/
 cit ovidi^o. **R**ed/
 dita quisquis is
 est sumano tēpla
 ferunt. **T**unc cū
 romani pyrrebe
 timendus eras.
Duic aut̄ verbo
 ovidij. quisquis
 is est. videt̄ bea/
 rus aug^o. conco/
 dare dicens. **N**e/
 scio que sumanū
 zc. n̄ in hoc vi/
 dent discordare.
 quia ovidius di/
 cit templū sumanū
 no p̄structū tēpe
 pyrribi regis qui
 fuit diu post re/
 ges exactos. tar/
 q̄nius vero rex q̄
 fuit p̄ns p̄struxit
 templū ioui. de q̄
 dicit hic aug^o. q̄
 postq̄ ioui con/
 structū est tēpluz
 sublime perit fe/
 re memoria sum/
 mani. **S**z potest
 esse q̄ sicut dicit
 aug^o. post tēpluz
 illud solenne iou/
 is minus cura/
 uerūt de sumano
 sic q̄ fere pyrre
 mēoria eius rem/
 pore vero pyrribi
 regis romani vo/

lentes q̄ mēoria
eius non periret
sed renouaretur
p̄struerūt sibi tē
plum nouū.

Ca. XXIII

Iber au
tem eoz
re. In

hoc caplo ostēdit
beatus augu-
stinus quōd culto-
res multoz deoz
assignant ratio-
nes noīm quibz
noiant deos su-
os. Dicunt enīz
q̄ noiant eos ab
effectibus eozum
z h̄ dupliciter. q̄
quōz noiant deuz
aliquem a re quā
efficit. flectentes
aliquantulū no-
men dei a nomie
ipsius rei. sicut a
bello bellonā no-
minant deā bel-
loz. quādoqz vō
vtrūqz eodem no-
mine equivoce.
scz p̄ re ipsa quā
deus dat z facit
z p̄ ipso deo vel a
dea sicut pecunia
quandoqz accipi-
tur p̄ ipsa mone-
ta. quandoqz p̄ o-
dea que monetā
dat.

Ca. XXV.

Item iā
huma-
na re.

In hoc caplo ex
ratione noīm q̄
bus dī noiantur
arguit beatus au-
gustinus contra
multitudinē deo-
rum phans duo-
vics eoz impote-
ntiam z etiaz mul-
titudinem esse su-
perfluam.

Necq̄ ipsum
ioue re. Hoc di-
cit augustinus p̄
pter ludos sceni-

summanū cui nocturna ful-
mina tribuebant coluerunt
magis q̄ iouem: ad quem di-
urna fulmina pertinebant.
Sed postq̄ ioui templū insi-
gne ac sublime constructum
est: propter edis dignitatem
sic ad eum multitudo conflu-
xit: vt vix inueniat qui sum-
mani nomen quōd audire
non potest: sc̄ saltem legisse
meminerit. **S**i autem felici-
tas dea nō est quoniā (quod
verum est) munus est dei: il-
le deus queraf qui eam da-
re possit: z deoz falsoz multi-
tudo noxia relinquať: quaz
stultozū hominū multitudo
vana sectaf: dona dei deos
sibi faciens: z ipsuz cuius ea
dona sunt obstinatione sup-
be volūtatis offendens. **S**ic
em̄ carere nō potest infelici-
tate qui tanq̄ deam felicitā-
tem colit: z deum datorē feli-
citatē relinquit: sicut care-
re nō potest fame qui panes
pictum lingit z ab homine q̄
verum habet non petit.

Capitulum XXIII.

Iber autem eozum
rationes considera-
re. **U**sqz adeo: ne inquirunt
maiores nostros insipientes
fuisse credendum est: vt hec
nescirēt munera diuina esse
nō deos. **S**ed quoniā scie-
bant nemini t̄tia nisi aliquo
deo largiente concedi: quoz
rum deozum noīa nō inueni-
ebant: earum reruz noībus
appellabāt deos: quas ab eis
sentiebant dari: aliqua vo-
cabula inde flectentes: sicut
a bello bellonam nūcupaue-
runt non bellum: sicut a cu-
ius cuninā non cunam: sicut
a segetibus segetiam nō se-
getem: sicut a pomis pomō-
nam nō pomū: sicut a bobus
bobonā nō bouem: aut cer-
te nulla vocabuli declinatio-
ne sicut res ipse noīantur:

vt pecunia dicta est dea que
dat pecuniam: non omnino
pecunia dea ipsa putata est.
Ita virtus que dat virtutez
honor qui dat honorem: cō-
cordia que concordia: victo-
ria que victoriam dat. **I**ta
inquit cum felicitas dea di-
citur: nō illa que datur: sed
numen illud attendit a quo
felicitas dat. **I**ta nobis red-
dita ratione: multo facilius
eis quozum eoz nō nimis ob-
duruit: persuadebimus for-
tasse qd̄ volumus. **Ca. XXV**

Item iam huma-
na infirmitas sensit
non nisi ab aliq̄ deo
dari posse felicitatem: z hoc
senserunt homines qui tam
multos colebant deos: in q̄-
bus z ipsum eozū regem iouem
quia nomen eius a quo
daretur felicitas ignorabāt
z ideo ipsius rei noīe quam
credebant ab illo dari eū ap-
pellare voluerunt. **S**atis er-
go indicant nec ab ipso ioue
dari posse felicitatē quā iam
colebāt: sed vtiqz ab illo quē
noīe ipsius colendū esse cen-
sebant. **C**onfirmo p̄sus a q̄
dam deo quem nesciebant:
z eos credidisse dari felicitā-
tem. **I**pse ergo queraf: ipse
colatur: z sufficit. **R**epudic-
tur strepitus innumerabiliuz
demonioz. **I**lli non sufficiat
hic deus cui non sufficit mu-
nus eius. **I**lli inquam z nō
sufficiat ad colendum deus
dator felicitatis: cui nō suffi-
cit ad accipiendū ipsa felici-
tas. **C**ui aut̄ sufficit: non em̄
habet homo quid amplius
optare debeat fuit vni deo
datori felicitatis. **N**on ē ipse
quem noīant iouem. **N**am si
eum datorē felicitatis ag-
noscerent: non vtiqz aliuz
vel aliam a quo daretur felici-
tatis: noīe ipsius felicitatis
inquirerēt. **N**ecq̄ ipm̄ iouē b

cos q̄ celebrabant
tur in honore deo-
rum. z tamen ibi
recitabant crimi-
na deozum z p̄ci-
pue iouis sumi.
Et hoc patet ex
tragedia p̄ma se-
nece. in qua dea
iuno p̄iunt iouis
de multis pelici-
bus iouis z carū
filijs conquerit.
tragedie vero in-
scenicis ludis re-
citabant. **D**e cri-
minibus etiaz iou-
is dicit isidorus.
vñ. et h̄mologia
rum sic. **P**unc p̄-
uato titulo. id est
singulari sibi iou-
em optimū di-
xerunt. dum fuit
ser incestus in su-
is. impudicus in
extraneis. quem
modo thauz fin-
gunt p̄pter euro-
pe raptum. fuit
em̄ in nauī cuius
insigne erat thau-
rus. mō danaes
p̄r imbrem aure-
um appetisse con-
cubitum. vbi in-
telligitur pudici-
ciam m̄lteris ab
auro fuisse corru-
ptam. modo in si-
militudinē aquilę
p̄pter quod pu-
crum ad stuproz
rapuerit. modo
serpentem. quia
reptauerit. z cy-
gnū quia cantu-
uerit. z ideo iste
non sunt figure.
sed plane de veri-
tate scelera. **H**ec
isidorus. **Q**uan-
tū ad europam d̄
qua loquit isido-
rus. sciendum q̄
ipse isidorus lib.
viij. dicit q̄ euro-
pa fuit filia age-
noris regis libye
id est africe qua
iuppiter ab afri-
ca raptam creta-
z

aduexit. et tertia partem orbis ad eius nomine appellauit. De hoc fabula fingitur. quod iuppiter conuersus in bouem pulcherrimum apparuit europa iuxta mare ubi solebat spaciari. cuius pulchritudinem admirata et tangens dorsum eius. cum eum placidum inuenisset ascendit dorsum eius. qui statim ingressus mare transportauit eam in cretam.

Opinionem tamen aliam de rapto europa potest augustinus infra libro. xvij. ca. xij. De danae vero de qua loquitur isidorus que scy fuit vxor acrisij. dixi supra libro ij. cap. vij. Puer vero quem fingitur rapuisse fuit ganymedes filius trois regis troianorum. de quo fingitur quod iuppiter fecit eum sibi pincernam in celo qui et aquari dicit. sicut ostendit libro. iij. de fastis de cuius rapto loquitur etiam ostendit libro. r. methamor. phoscos Item fingitur de ioue quod ipse concubuit cum leda vxore tyndari in forma cygni. et genuit ex ea duos geminos scilicet castorem et pollucem. Item cum alceina vxore amphitryonis. et genuit ex ea herculem nobilissimum virum.

Capitulum. XXVI.

Ed fingebat hec homerus etc. In hoc capitulo ponit augustinus responsionem tullij ad crimina que tunc obijciuntur et reprobat eam. Dicit enim tullius hec fuisse ficta ab homero. contra quem dicit augustinus quod in ludis scenicis qui inter res diuinas ponuntur et a dijs expeunt huiusmodi crimina recitantur cantantur et actantur. id est per histriones effigantur. gestibus et motibus corporum. Varro autem posuit ludos scenicos. ut habetur infra caplo. xxxj. inter tres diuinas.

cum tantis iniurijs colendum putarent. Iste alienarum dicitur adulterator vxorum. Iste pueri pulchri ipudicus amator et raptor.

Ca. XXVI.

Ed fingebat hec homerus ait tullius: et humana ad deos transferrebat: diuinam mallem ad nos. Perito displicuit viro graui diuinorum criminum poeta confictor. Cur ergo ludis scenici ubi hec dicitur: cantantur: actantur: deorum honoribus exhibentur: inter res diuinas a doctissimis conscribuntur. Hic exclamat ciceron non contra figmenta poetarum: sed contra instituta maiorum. An non exclamarent et illi: quid nos fecimus Ipsi dii ista suis honoribus exhibenda flagitauerunt: atrociter imperarunt: cladem nisi fierent pronunciarunt: quia neglectum est aliquid: seuerissime vindicarunt: quia id quod neglectum fuerat factum est: placatos se esse monstrarunt. Inter eorum commemoratur virtutes et miranda facta quod dicam. b Tito latino rustico romano patri familias dictum est in somnis ut in senatu nunciaret ut ludii romani instaurarentur quod primo eorum die in qua

b Tito latino rustico etc. Quod narrat hic augustinus dicit titus liuius de origine vrbis libro secundo contigisse decimonono anno post reges exactos. Hoc etiam narrat valerius libro. j. ca. v. Quod hic narrat augustinus et titus. videlicet quod cum ludii circenses quod

dam scelerato quod populo spectante ad supplicium ducti iustus est: numinibus videlicet ex ludis hilaritatem querentibus triste displicuisset imperium. Cum vero ille qui in somno comonitus erat postera die iussa facere non ausus esset: secunda nocte hoc idem rursus seuerius imperatum est. Amisit filium: quia non fecit. Tercia nocte dictum est homini: quod maior ei pena si non faceret imineret. Cum etiam sic non auderet in morbum incidit acrem et horribilem. Tum vero ex amicorum sententia ad magistratus rem detulit: atque in lectica allatus est in senatum. Expositoque somnio: recepta continuo validudine: pedibus suis sanus abscessit. Tanta stupefactus miraculo senatus: quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari. Quis non videat qui sanum sapit subditos homines malignis demonibus: a quorum dominatione non liberat nisi gratia dei per iesum christum dominum nostrum vi compulso esse exhibere talibus dijs: que recto consilio poterant turpia iudicari. In illis certe ludis poetica numinum crimina frequentantur: qui

dam die debebat celebrari. quidam pater familias suum mane in eodem loco in quo debebant celebrari. scilicet in circo. verberibus cesum duxit ad supplicium antequam ludii inciperent credens quod in hoc non derogaretur religioni. Et tamen postmodum iuppiter cuidam viro latino apparuit in somnis dicens sibi ludos illos eo die celebratos displicuisse propter factum patris familias. qui seruum suum sic eo die et loco tractauit. et nisi culpa illa purgaretur instauratio ne nouorum ludorum ciuitas et graue sentiret in commodum. Precepit igitur illi viro latino ut hec consulibus nunciaret. qui punctus est propter negligentiam et contempsum sicut hic recitat augustinus. et per littera. De ludis circensibus quales sint dictum est supra libro. j. ca. xxxij. Et notandum quod quauis ludii de quibus hoc mirabile narratur fuerint circenses sicut titum liuium et valerium. Ludii vero in quibus turpia recitabantur fuerint scenici et non circenses. tamen augustinus pro eodem habet quantum ad propositum pertinet utrosque ludos. quia utriusque a dijs expeunt sunt. et in ludis scenicis recitabantur turpia. in ludis vero circensibus exercebantur quedam que videbantur in sancta. et generaliter omnes ludii eorum reprehensibiles erant. Unde dicit isidorus libro. vij. etymologiarum loquens de ludis gentium. Dec quidem spectacula demonum iussis instituta sunt.

dum quod quauis ludii de quibus hoc mirabile narratur fuerint circenses sicut titum liuium et valerium. Ludii vero in quibus turpia recitabantur fuerint scenici et non circenses. tamen augustinus pro eodem habet quantum ad propositum pertinet utrosque ludos. quia utriusque a dijs expeunt sunt. et in ludis scenicis recitabantur turpia. in ludis vero circensibus exercebantur quedam que videbantur in sancta. et generaliter omnes ludii eorum reprehensibiles erant. Unde dicit isidorus libro. vij. etymologiarum loquens de ludis gentium. Dec quidem spectacula demonum iussis instituta sunt.

pinde nihil debet esse christiano cum circensi infantia eius impudicitia theatri. et cum amphibiteatri crudeltate. atque cum atrocitate arene.

Ca. XXVII.

Relatum est in litteris etc.

In hoc capitulo reprobat beatus augustinus deo / ctiores romanorum qui mirant ipsam veritatem de dijs ab eorum cultoribus eclare et falsis ritibus quibusdam seducere. quales erant sceuola pontifex et varro qui de dijs multa scripserunt falsa in excusatione deorum quos tam excusare non possunt. quoad iudici auctoritate maiorum dijs celebrantur. in quibus eorum crimina desceuola de quo hinc fit mentio dicit valerius libro. viij. cap. lo. viij. eum bene ac diu in ra ciuium et criminias deorum ordinasse.

Superflua non nocent. Solent dicere iuris periti quod abudans cautela non nocet quia de superabundantia potest quis accipere illud quod est sibi necessarium et residuum si videtur relinquere.

Hec inquit non esse deos etc. Hic tangit augustinus que sceuola docuit esse in dijs

ludi cogentibus numinibus: iussu senatus instaurabant. In illis ludis corruptorem pudicitie iouem: turpissimum histriones cantabant: agebant: placabant: si illud fingebatur: ille irasceretur. Si autem suis criminibus etiam fictis delectabatur: quando coleretur: nisi diabolo seruiretur. Ita ne iste romanum conderet: dilataret: conseruaret imperium: quouis romano cui displicebant talia abiectio: Iste daret felicitatem: qui tam infelicitate colebatur: et nisi ita coleretur: infelicius irascebatur.

Capitulum XXVII.

Relatum est in litteris doctissimum pontificem sceuolam disputasse et tria genera tradita deorum: vnum a poetis: alterum a philosophis: tertium a principibus ciuitatis. Primum genus nugatorium dicit esse: quod multa de dijs fingantur indigna. Secundum non congruere ciuitatibus quod habeat aliqua superuacua: aliqua etiam que obsint populis nosse: de superuacuis non magna causa est. Solet enim et a iuris peritis dici: superflua non nocent. Que sunt autem illa que prolata in multitudine nocent: hec inquit non esse deos herculem esculapium: castorem: pollucem. Proditur enim a doctis quod homines fuerint: et humana conditione defecerint. Quid aliud quam quod eorum qui sunt dii non habebant ciuitates vera simulacra que verus deus nec sexum habeat nec etatem: nec definita corporis membra. Hec pontifex nosse populos non vult: nam falsa esse non putat. Expeditur igitur existimat falli in religione ciuitates. Quod

dicere etiam in libris rerum diuinarum ipse varro non dubitat. Preclara religio: quo confugiat liberandus infirmus: et cum veritate qua liberetur inquirat: credatur ei expedire quod fallitur. Poeticum sane deorum genus: cur sceuola respuat eisdem litteris non tacetur: quia sic videlicet deos desormant ut nec bonis hominibus comparentur cum aliis faciunt furari: alium adulterari. Sic item inquit aliquid aliter turpiter atque in epte dicere aut facere: tres inter se deas certasse de premio pulcritudinis: victas duas a venere troiam euertisse: iouem ipsum conuerti in bouem aut cygnum ut cum aliqua concubar: deam homini nubere: saturnum filios deuorare. Nihil denique nosse confingi miraculorum atque vitiorum quod non ibi reperitur: atque a deorum natura longe absit. Sceuola pontifex maxime: ludos tolle si potes: prope populis ne tales honores dijs immortalibus deserat: vbi crimina deorum libeat mirari: et que fieri possunt placeat imitari. Si autem tibi responderit populus: vos nobis importastis ista pontifices: deos ipsos roga quibus instigantibus ipsa iussistis: ne talia sibi iubeant exhiberi. Que si mala sunt: et propterea nullo modo de deorum maiestate credenda: maior est deorum iniuria de quibus impune fingunt. Sed non te audiunt: demones sunt: praua docent: turpibus gaudent: non solum non deputant iniuriam si de illis ista fingant: sed eam prorsus iniuriam ferre non possunt: si pro eorum solentia non agant. Jam vero si aduersus eos iouem inter pelles: maxime ob eam causam

philosophorum suopersua. videlicet quod hercules et castor et pollux de quibus supra ca. xxy. dixi. Similiter esculapius. de quo supra libro. iij. cap. xij. dixi. et tales non erant dii. Aliud est superfluum videlicet quod eorum qui sunt dii veri ciuitates non habent simulacra conuenientia. eo quod dii non habent sexus nec masculinum nec femininum. nec etatem iuuenilem nec senilem. nec corporis membra. sicut simulacra representant.

Cum alium faciunt furari. I. mercurium quos fingunt deum furum. alium adulterari. sicut iouem et martem. ut supra perius in hoc libro dictum fuit.

Tres inter se deas etc. De isto certamine deorum dixi supra libro primo cap. lo. iij. et libro. iij. cap. lo. xxy.

Iouem ipsum conuerti in bouem etc. De istis que tangunt iouem dixi supra ca. xxy. Deam homini nubere. De hoc dixi supra libro iij. ca. iij.

Saturnum filios deuorare etc. Hanc fabulam narrat ovidius libro. vj. de fastis. Isidorus vero libro. viij. ethymologiarum dicit quod saturnus a tempore longiorum

multis rē. De hoc dictū fuit supra li. iij. ca. xix
C Aliud est em̄ nō cessisse rē. Die excludit quādas
 responsonē. Possent em̄ dicere q̄ termini nō cessēre
 q̄ licet ad r̄pus termini romani imperij artati fuerint
 deficientib; aliquib; civitatib; romanis. tñ romani
 postmodū illas
 recuperarūt. hāc
 r̄sionē excludit
 b. aug. di. aliud
 est nō cessisse ali
 ud vñ cessarēt re
 diisse. **Da**
 diani volūtate.
 rē. iste fuit elius f
 hadrian⁹ q̄ ime
 diate successit tra
 tiano in ipio. t rai
 anus vñ sic nar
 rat eutropi⁹ lib.
 viij. vsq; ad idie
 fines r mare ru
 brū accessit. atq;
 ibi tres puincias
 fecit. armenā. as
 syriā. r mesopo
 tamiā. Idē fecit
 de daria r alijs
 multis terris. ha
 drianus vñ suc
 cessit ei⁹ glie r fe
 licitati traiani in
 vidēs armenias.
 assyriā. r mesopotamiā reuo cauit in pristinū statum
 ac finē imperij esse voluit eufraten fluiuium. Idē de
 daria facere cogitauerat. sed amici eius cum de terrue
 runt ne multi ciues romani barbaris traderentur.
Recēptis quoq; alio tpe rē. puincia vna. s. as
 syria videt fuisse recepta. i. recupata tpe martij anto
 nij veri imperatoris. de quo dicit eutropius li. viij. q̄
 seleuciam assyrie vñ nobilissimā cū quadringentis
 milibus hoim cepit partib; triumphū egit. Alia vero
 puincia scz mesopotamia videtur recepta tpe galieni
 impatoris. nam eius tempore sicut narrat eutropius
 li. ix. cum ipse impator: rempublicam desereret in ori
 ente edonachū. perse victi sunt de fensa syria recepta
 mesopotamia. Et sic per odenochū in oriente roma
 num imperiū de fensum est. Tertia vero puincia. s.
 armenia videt recepta tpe die clemeni. nā eius tēpo
 re sicut narrat eutropius li. ix. galerius maximus cū
 narseo homus de r saporis auo in armētia maiore pu
 gnauit successu ingenti. nam pulso. i. fugato narseo
 castra eius diripuit. viros. sorores. liberos cepit. et
 infinitā persarū nobilitatem r ipm in vltimi regni so
 litudines egit. **h** **Quando iulian⁹ rē.** Iste fuit
 Iulianus apostata q̄ fuit propinquus temporib; au
 gustini. r similiter iouinianus qui iulian⁹ inmediate
 successit. nam iulianus incepit regnare fm ozosij. an
 no ab vñbe condita millesimo centesimo sedecimo. Iou
 uinianus vero millesimo centesimo decimo septimo.
 Arcadius vero r honorius quorum temporibus fuit
 augustinus inceperunt regnare anno ab vñbe cōdita
 millesimo centesimo quadragesimo nono. **A**t ideo diē

aug⁹. hic q̄ artatio terminoz imperij pene sua memo
 ria facta fuit. quā artationē iouinian⁹ necessitate du
 ctus fecit. sed iulianus illi⁹ necessitat; causa fuit. De
 quo iuliano sciendū q̄ iulian⁹ fuit pessim⁹ idolatra. s.
 mones. magos. ariolos frequēter cōsulēs. **U**nde r cū
 instaret bellū qd
 infelicitē gessit
 p̄tra p̄sas. sicut
 narrat socrates i
 tripita historia
 apud charrā ci
 uitate in templo
 vbi occulte sacri
 ficauerat anteq̄
 in expeditōz illi⁹
 belli iret. inuenta
 fuit mulier capil
 lis suspensa exte
 ris brachijs r vte
 ro aperto in cu
 ius iecore victo
 riā sibi deberi as
 sperit. **I**n palat
 tio vero suo apd
 antiochia inuen
 te sunt ciste mul
 te plene capitib;
 mortuoz. Sicut
 etiā narrat in vi
 talpatruz. ipse de
 monē multū occi
 dentē ad seiscitā
 dū euentū belli. q̄ precib; cuiusdā heremite de cō dieb;
 p̄tinue in orōne p̄sistentis impedit⁹ est ne p̄cederet. tñ
 sicut narrat socrates n̄sum demonis habuit h̄mōi.
Hunc oēs aggredimur de victoria trophea referen
 tes. circa flumē cilen. horum ego dux ero. belligerator
 mars. **E**t fuerunt ista verba demonis in p̄sona sua p
 pria r alioz demonū. **U**n iulianus certus fact⁹ q̄ oia
 sibi p̄sere in illa expeditōe succederēt. sicut dicit hic
 aug⁹ inmoderato ausu naues quib; victualia exerci
 tui suo portabāt succēdit q̄ si cert⁹ q̄ i terris h̄mōi fact;
 abūdaret. **D**oc etiā narrat aug⁹ i fra li. v. ca. xij. **E**t fe
 stus dicitur: idē narrat. fuit aut naues i flumē eu
 frate. q̄ v iulian⁹ suū traduxerat exercitū vt subito ci
 tate ctesiphonte caper. **S**ic narrat ozosij li. viij. post
 q̄ a ctesiphonte castra mouit. dolo cuiusdā q̄ ad ipum
 trās fugit i d̄ ferrū. p̄duer. vbi cū vi sitis r ardore solis
 atq; in sup labore arenaz r fecer p̄iret exercit⁹ r ipse ipa
 tor: p̄ vasta d̄serta icauri euagat a qdā eq̄te hostiū. su
 bi obuito cōto p̄cussus iterijt. eutropi⁹ rō q̄ i illo bello
 diē se fuisse p̄ntē. narrat li. x. dū icōsuln⁹ bellis se i se
 rit hostili manu infecer. vj. kal. iulij. **I**n vita sci ba
 silij legit q̄ qdā miles noie mercurij mortu⁹ r sepult⁹ a
 b. v̄gine missus ē ad eū inficiendū qd r fec. **I**n
 qdē t̄aro dirimēto rē. **H** diē q̄ hadrian⁹ tres puincias
 sp̄p̄te dimisit. qz vna fuit mesopotamia. iste vñ solū
 p̄tē vñā mesopotamic r oppidū p̄fatū r cessit p̄ cōposi
 tōz inf ipm r regē p̄sar. **R** **A**t iouiniā in cicitati rē.
 De iouiniā q̄ r xp̄iā⁹ erat narrat ozosij li. viij. q̄ i isto
 discrimēte i q̄ fuit exercit⁹ romā⁹ iulian⁹ i d̄ fr̄. loc d̄re
 licet ip̄o mortuo creat⁹ est impator. q̄ r loco; im̄q̄tate

captus et hostibus circumseptus. cum nulla videret eum adedi facultate. sed cum sapor egeret placere. et si pax ut putaret dignum satis in necessarium pepigit. ut cum ipsum cum exercitu rā ab hostium quā erant loco periculo sapor rex parū liberaret. nisi sibi oppidū et prēm fugionis misloporamie Iouinianus peris concessit.

Cap. XXX.

Secundo augur. et.

In hoc ca. b. aug. arguitur modū colendi deos per dicta ciceronis. Et facti in b. ca. duo quod primo ostendit quod simplici ter loquedo auctoritas ciceronis sit iualida ad aliqd certitudinali pbādū in hac materia. Secundo ibi. di. sputat apud eū et. recitat dicta ipsius quod sunt ad ppositū. quod sufficientis auctoritatis est apud eos contra quos arguitur. Insufficientiam vero auctoritatis dicitur tully ciceronis ostēdit duplicat. primo quod facta sua repugnāt dicitis quod cum ipse fuerit etia versus auguris. in irridet auguria. In. j. li. d.

Roma. 1.

Tully de natura deorum. 2.

Iouiniani necessitati. Et dicitur hec intelligentiores quod uo resque romani. et contra consuetudine ciuitatis quod demōicis ritibus fuerat obligata: pax valebāt: quod et ipsi etiam si illa uana eē sentiebāt: nature tū rerū sub uinius veri dei regimine atque imperio cōstitute: religio sum cultū quod deo debet exhibendū putabant seruientes: ut ait apostolus: creature poti⁹ quod creatori: quod ē bene dictus in secula. Huius veri dei erat auxiliū necessarium a quo mitterent sancti uiri et ueraciter pū: qui per uera religione morerent ut falsa a uicibus tolleret. Ca. XXX.

Secundo augur irridet auguria: et reprehendit hoies corui et cornicule uocibus uite consilia moderantes. Sed iste academicus quod oia esse ostendit incerta: indignus est quod habeat ullā in his reb⁹ auctoritatē. Disputat apud eū quod Lucilius balbus in secundo de deorum

parū ante finem. Ad hie dicit. Et cum ipse superstitiones ex natura rerū et. est augustini reprobandis cicerone. in hoc quod cicerone reprobat superstitiones vulgi et ipse semet tamē multas superstitiones inserit in libro suo. sed eas inserit tanquā pbificas et ex philosophis

natura libro: et cum ipse superstitiones ex natura rerū uelut phisicas et philosophicas inserat: indignat tamen institutioni simulacroꝝ: et opinionib⁹ fabulosis ita loquens. Videtis ne igit ut a phisicis rebus bene atque uiliter inuentis ratio sit tracta ad cōmenticios et fictos deos? Que res genuit falsos opiniones erroꝝ et turbulentoꝝ: et superstitiones pene aniles. Et forme enim nobis deorum et etates et uestitus ornatusque noti sunt: genera preterea: coniugia: cognationes: omniaque traducta: ad similitudinem imbecillitatis humane: nam et perturbatis animis inducuntur. Accepimus enim deorum cupiditates: egritudines: iracundias. Nec uero ut fabule ferunt dii bellis phisicis caruerunt. Nec solum ut apud homerum duos exercit⁹ contrarios alij dii ex alia parte defenderent: sed etiam

naturali ortū habentes. quas augustinus supra libro isto ca. ix. x. xi. xii. reprobat. Superstitio autem uocat omnis cultus superfluus quod cumque modo superfluis siue ex superfluitate eorum que coluntur. siue eorum que in cultum assumunt. siue eorum modo assumēdi. Hoc enim istud intelligitur nomen superstitionis. Unde quod nomen originē habuerit de quo diuersimode sentiunt scriptores. ut infra iam dicitur. Et opponit superstitioni religionē. siue uicium quod consistit in superabundantia opponit virtuti. sicut per digliras liberalitatis et forme enim et hoc dicit tullius ut interrogatiue uel ironice. quasi dicens. Ista sunt

Homeri Iliade

nobis ignota. Et ideo qui simulacra ad illorum imitationem faciunt. et genealogias deorum affirmant. male errant. Accepimus enim et. Et que hic tangit tullius accepit ex comuni opinione vulgi et scriptura poetarum que de diis non sunt credenda. Nec uero ut fabule ferunt et. Reprobat tullius fabulas poetarum qui fingunt deos belligerasse. sicut Homerus fingit de bello troiano. quod dii troianorum zelabant pro troianis contra grecos. et dii grecorum pro grecis contra troianos. et defendit quilibet partem suam. Unde ex parte grecorum finguntur fuisse Iuno et Neptunus. ex parte Troianorum Venus cum alijs dijs amicis suis. sicut per virgilium. x. eneidos in multis locis. et de hoc etiam tacitus fuit supra libro primo capitulo tertio. De bello etiam deorum contra se inuicem pro partibus quas fouebat facit virgilius mentionem libro secundo eneidos. Et uidius loquens de Dectore troiano duodecimo metamorphoseos dicit sic. Dector: adest. secumque deos in prelia ducit. Et eodem modo finxit poetæ. quod dii bellabant contra gigantes qui tiranes dicti sunt. Ipsi enim ut fingit uolentes deos de celo pellere accumulabant

montes sup mōtes. vt in celū ascenderēt. s3 eos iuppif fulmine interfecit. Nāc fabulā ponit ouidius li. vi. de fasti. circa pncipiū. Et Isidorus eā tāgit li. ix. et hymoli geay ca. ij. in fine. et solinus vbi loquit de macedonia. dicit q̄ rumor ē q̄ in pblegra vbi postmodū p̄strucū est caltrū v̄l oppi dū sic appellatur fuit p̄dicra pug. eo q̄ vbi inueniuntur ossa hūana a nomis magnitudinis. q̄ credunt fuisse gigantūz et sara imania cū q̄bus credūt homines q̄ gigantes celū oppugnassēt. **E**cce interim que rē. Ita sūt yba aug. q̄ pōderar verba tullij.

Non em̄ phi solū rē. hic ponit aug. alia aucto ritarē tullij. et sūt verba tullij vsqz ad illud excludit. ue. q̄s nō intelligat. In q̄bus dicitur illius vñ venit nomē supstitiōnis. et q̄ primo dicebant supstitiōsi. lactantius v̄o libro. vi. institutiōnis dicit q̄ religio est veri cultus. superstitiō falsi. Lucretius vero dicit sic. superstitiōsi vocātur qui non filios supstitēs oportant. omnes em̄ opramus. sed aut qui supstitēs memora de functorum colunt. aut qui parentibus suis supstitēs colebant imagines eorum domi tanqz deos penates. nam qui nouos sibi ritus assumebant vt in deorum vices mortuos honorarent. quos et hominibus in celum receptos putabant hos supstitiōsos vocabāt. hos v̄o q̄ publicos et āriqz deos colebāt religiosos noiabāt. Un̄ h̄gilt? Una supstitiō veterūqz in grata deorum. De lucretius. **A**. Bellius vero libro iij. dicit sic. Religiosum est quod propter sanctitatē aliquam remotum ac sepositum est a nobis verbum a relinquendo dicitur. **h** Quis non intelligat rē? Ita sunt verba augustini in quibz ostendit q̄ tullius timore ductus nititur laudare religionē maiorū. i. antitiquoz et potentiorum romanozum. vt eam a superstitione distingueret. cum tamen non posset. Nam ex v̄bis tullij haberi potest q̄ maiores erant supstitiōsi et non religiosi. **V**olebat autem separare religionē maiorum a superstitione. et ideo ostendit qui scōm maio

cū titāis aut cū gigātibz sua ppria bella gesserūt. **H**ec et dicunt et credunt stultissime et plena sūt vanitatis sūmeqz leuitatis. **E**cce interim q̄ cōfitem̄ q̄ defēdūt deos gētū. **D**einde cū hec ad supstitiōz ptinere dicat. ad religionēz v̄o quā ipse scōz stoicos videt docere. **N**ō em̄ phi solū inqt verū etiā maiores nri supstitiōnē a religioe sepauerunt. **N**ā q̄ totos dies p̄cabant et imolabāt vt sibi sui libri supstitēs essent. supstitiōsi sunt appellati. **Q**uis nō itelligat eū conari dū p̄suetudinē ciuitatis timet religionē laudare maiorū. eāqz a supstitiōe velle se iungere. s̄ quō id possit nō inuenire. **S**i em̄ a maioribz illi sūt appellati supstitiōsi. q̄ totos dies p̄cabant et imolabāt. nunqd̄ r̄ illi q̄ instituerūt qd̄ iste reprehēdit de orū simulacra diuersa etate et veste distincta deoz genera. iugia. cognatiōes. **H**ec vtiqz cū tanqz supstitiōsa culpant. implicat ista culpa maiorē talū simulacroz istitu

res dicantur supersticiofi. **E**t si tales solum essent superstitiōsi qui pro filiis vt sunt superstitēs sic immolant vt dicunt excusari possent a superstitione maiorē. **S**ed quia vt patet in prima auctoritate tullij ipse vocat superstitiones simulacrozum institutiones

tores atqz cultores. **I**mplicat et seipm̄ q̄ quātolibet eloquio se in libertatem nitatur euoluere necesse habebat ista venerari. nec quod in hac disputatione disertus insonat mutire audiret in populi cōtione. **A**gamus itaqz christiani domino deo nostro gratias nō celo et terre sicut iste disputat. sed ei qui fecit celū et terram. qui has superstitiones quas iste balbus velut balbutiens vix reprehendit per altissimam chasti humilitatem. p̄ apostolorum predicationem. p̄ fidem martyrum p̄ veritate morientium. et euz veritate viuentium. nō solū in cordibus religionis. v̄x etiam in edibus supstitiōsis libera suozum seruitute subū

Quid ipse varro que dolem̄ i rebz diuis ludos scenicos. quis non iudicio proprio posuisse cum ad deos colendos multis locis velut religiosus hortetur. **N**onne ita confiteretur non se illa iudicio suo sequi

et contugia de orū. et huiusmodi i q̄ bus maiores erāt principales. p̄z q̄ tullius nō sufficienter excusat maiores a superstitionibus. sed potius accusat.

Implicat et seipsum. vult augustinus dicere q̄ tullius implicat seipsum iugstitionis culpa. quia licet videat loqui libere. id ē plenam veritatē contentam exprimere cōtra simulacra deozum. et hoc liberos scribēdo. tamen in publico coram populi multitudine nō fuisse ausus talia mutire. nec etiam simulacra non venerari.

Non celo et terre rē. **H**oc iō dicit augustinus quia tullius vt supra i hoc capitulo dixit augustinus. cultum deozuz reducit ad qd̄

dam rationes phisicas. qui autem sic faciunt ponūt iouem celum. et iunonem aerem. et plutonem terram. vel iouem totius mundi animum. cuius quasi vna pars interra alia in celo sit. vt supra dictum est in hoc libro ca. ix. et ca. x. **E**t ideo illi adorant celū et terram.

Quas iste balbus rē. hoc dicit augustinus alludēdo illi qd̄ dixit in principio huius capli. scz q̄ tullius inducit balbū disputantem in li. de natura deozum. est em̄ hoc nomē balbus equiuocum ad proprium nomē cuiusdam quem tullius loquentem inducit. et ad balbutientem. **E**t innuit augustinus q̄ ille fuit balbus nomine et etiam re. id est balbutiens in materia de qua loquebatur.

Capitulum. XXXI.

Quid ipse varro rē. **I**n hoc ca. reprobat. b. augustinus modū colendi plures deos p̄ auctoritatē varronis. q̄ de rebz diuinis multa scripsit. et cuius auctoritas apud romāos magna fuit. **E**t adducit b multa de varrone. et quibz p̄z q̄ male sentit de his que tenet vulgus de dijs. et qd̄ ipse varro sentiat

Ca. XXXII.
Dicitur etiam de generationibus deorum etc. In hoc capitulo ostendit beatus augustinus quo modo non solum demones sed etiam populorum principes subiectos suos in cultu deorum errare fecerunt.

b. Magis ad poetas etc. Dicitur inter istos qui ad deorum cultum patet et his que dicit augustinus supra capitulo .xxvij. huius libri

deus: qui esset crederent animam mundum gubernare: castiusque existimat sine simulacris obvariari religionem: quod non videatur quantum propinquaverit veritati. Si enim aliquid contra veritatem tanti posset erroris: profecto et unum deum a quo mundum crederet gubernari et sine sacro colendum esse censeret atque ita proprio inuenerit: facile fortasse de anime mutabilitate commoneret: ut naturam potius incommutabilem quam ipsam quam animam didicisset: deum vero esse sentiret. Hec cum ita sint: quantum tales viri in suis libris multorum deorum ludibria posuerunt: profiteantur ea potius occulta dei voluntate compulsi sunt: quam persuadere conati. Si quidem igitur idem a nobis testimonia proferunt: ad eos redarguendos proferunt: quod nolunt admittere de quantitate quam maligna demonum prete nos liberet singulari sacrificio tantum sancti sanguinis fusi: et donum spiritus impetrari.

a. **D**icitur etiam de generationibus deorum magis ad poetas quam ad philosophos fuisse profectos: et ideo et sexum et generationes deorum maiores suos: id est veteres credidisse romanos: et eorum constituisse coniugia: quod utique non aliam ob causam factum videtur nisi quod homines velut prudentium et sapientium negotium fuit ipsi in religionibus fallere: et in eo ipso non solum colere sed imitari etiam demones quibus maxima est fallendi cupiditas. Sic enim demones nisi eos quos fallendo decipit possidere non possunt: sic et homines principes non fame iusti: sed demonum silencia que vana esse nouerunt religionis nomine ipsi tamquam dea suadebant: id est modo eos cuius sociari velut arti alligantes: quod sibi subditos possideret: quod autem infirmum et indoctum euaderet: sicut fallaces et principes citat: et demones

a. **D**icitur etiam de generationibus deorum magis ad poetas quam ad philosophos fuisse profectos: et ideo et sexum et generationes deorum maiores suos: id est veteres credidisse romanos: et eorum constituisse coniugia: quod utique non aliam ob causam factum videtur nisi quod homines velut prudentium et sapientium negotium fuit ipsi in religionibus fallere: et in eo ipso non solum colere sed imitari etiam demones quibus maxima est fallendi cupiditas. Sic enim demones nisi eos quos fallendo decipit possidere non possunt: sic et homines principes non fame iusti: sed demonum silencia que vana esse nouerunt religionis nomine ipsi tamquam dea suadebant: id est modo eos cuius sociari velut arti alligantes: quod sibi subditos possideret: quod autem infirmum et indoctum euaderet: sicut fallaces et principes citat: et demones

ipse dat regem terram et bonis et malis. Hecque hoc temere et quasi fortuito: quod deus est: non fortuna sed pro rebus ordine ac recte occulto nobis notissimo sibi: cui tamen ordinem non subditum fuit sed cum ipse tamquam dominus regit: moderatorque disponit: felicitatem vero non dat nisi bonis. Hanc enim partem habere et non habere seruitutes posunt et non habere et habere regnantes. Que tamen plena in ea vita erit ubi iam nemo seruiet ulli. Et ideo regna mundi huius de bonis et malis condita prestat ne boni ea tamquam dei magis muerant percipiscant. Et ideo regem terrenam et bonis ab illo dantur et malis: ne eius cultores adhuc in preceptu animi puuli: hec ab eo muerant quasi magnus aliquid percipiscant: et hoc est sacrificium veteris testamenti: ubi occultum erat nouum: quod illic premissa et dona fructa sunt intelligendum et tunc spiritalibus: quod uis nondum in manifesta ratione predicantibus: et que in scripturalibus rebus significaret eternitas: et in quibus dei donis esset vera felicitas

a. **T**amquam XXXIII. ut percipisceret etiam illa terram bonam quibus sol in hiis que meliora cogitare non possunt et in ipsi unum dei esse posita prete: non in multorum falso quod colendos romani autem crediderunt ipsi sui in egypto de paucis simis multiplicauit: et ideo signis mirabilibus libauit. Hec lucina mulieres ille inuocauerunt quasi eorum prout ut miris modis multiplicarentur: et gratias illa incredibiliter cresceret ab egyptiorum plebentium: et infantes oves necesse uolentium malis ipse libauit ipse seruauit: sine dea rumia suerit si ne cunia in cunis fuerit: sicut edulica et potia esca potumque super sefer: sine tot diis puerilibus educati sunt: sine diis coniugalibus coniugati: sicut cultu papi coniugalibus mixti: sine inuocatione neptuni mare transeuntibus diuisum paruit: et sequentes eorum

dat regna temporaria quibus uult quandoque iustis quibus intuitis. et causas quare dat in iustis assignat

Ca. XXXIII.
Tamquam vt cognoscerent etc.

In hoc capitulo augustinus ostendit quomodo uerus deus manifestauit se esse dominum omnium temporum: et non alium. Et duo facit: quod primo ostendit propositum suum per ea que deus fecit populo iudaeo ipsum fouendo. Secundo ubi et si non in eum etc. assignat rationem et causam quare deus populum illum deseruit: ipsius per orbem dispergendo. Facit autem augustinus in hoc capitulo de multis diis mentionem quorum nomina sunt officia eorum superius capitulo .xj. exposuit. Et patet ex his que hic dicitur quod sit uniuscuiusque eorum officium.

Exod. 1.

Exod. 14.

Ca. XXXIII.
Dicitur etiam de generationibus deorum magis ad poetas quam ad philosophos fuisse profectos: et ideo et sexum et generationes deorum maiores suos: id est veteres credidisse romanos: et eorum constituisse coniugia: quod utique non aliam ob causam factum videtur nisi quod homines velut prudentium et sapientium negotium fuit ipsi in religionibus fallere: et in eo ipso non solum colere sed imitari etiam demones quibus maxima est fallendi cupiditas. Sic enim demones nisi eos quos fallendo decipit possidere non possunt: sic et homines principes non fame iusti: sed demonum silencia que vana esse nouerunt religionis nomine ipsi tamquam dea suadebant: id est modo eos cuius sociari velut arti alligantes: quod sibi subditos possideret: quod autem infirmum et indoctum euaderet: sicut fallaces et principes citat: et demones

inimicos fluctibus in se redeuntibus obruit. Nec consecrauerunt aliquam de az mannam quam de celo manna sumpserunt: nec quando sicutientibus aqua percussa petra profudit nymphas lymphasque coluerunt. **Exod. 17.** Sine infans facris: maris et bellone bella gesserunt: et sine victoria quidem non vicerunt: non eam tamen deam sed dei sui munus habuerunt. Sine segetibus segetes: sine bobona boues: mella sine mellona: poma sine pomona. Et proorsus omnia pro quibus tante falsoz deozum turbe romani supplicandum putauerunt: ab vnove ro deo multo feliciter acceperunt. Et si non in eum peccassent impia curiositate: tanquam magis artibus seducti ad alienos deos: et ad idola defluendo: et postremo christum occidendo: in eodem regno et si non spatiosiore tamen felicitate mansissent. Et nunc quod per omnes fere terras gentesque dispersi sunt: illius vnus veri dei prouidentia est: vt quod deozum falsozum versus quaque simulacra: are: luci: templa: euertuntur: et sacrificia prohibentur: de codicibus eozum probetur: quemadmodum hoc fuerit tanto ante prophetatum: ne forte cum legeretur in nostris a nobis putaretur esse confictum. Jam quod sequitur in volumine sequenti videndum est: et hic dandus huius prolixitatis modus.

Explicitus est liber quartus.

Incipiunt capitula libri quinti.

- i. **Causam romani imperij omnique regnorum nec fortuitam esse nec in stellarum positione consistere.**
- ii. **De geminorum simili dissimilique validudine.**
- iii. **De augmento quod ex rota figuli nigidius mathematicus assumpsit in questione geminorum.**
- iiii. **De esau et iacob geminis multum inter se morum et actionum qualitate disparibus.**
- v. **Quibus modis conuincantur mathematici vanam scientiam profiteri.**
- vi. **De geminis disparis sexus.**
- vii. **De electione diei quo vxor ducitur: quoue in agro aliquid plantatur aut seritur.**
- viii. **De his qui non astrozum positionem: sed connexionem causarum ex dei voluntate pendentem fati nomine appellant.**

- ix. **De presentia dei et libera hominis voluntate contra ciceronis definitionem.**
- x. **An voluntatibus hominum aliqua domine necessitas.**
- xi. **De vniuersali prouidentia dei cuius legibus omnia continentur.**
- xii. **Quibus moribus antiqui romani meruerunt vt deus verus quamuis non eum colerent eozum auget imperium.**
- xiii. **De amore laudis qui cum sit vitium: ob hoc virtus putatur: quia per ipsum vicia maiora cobident.**
- xiiii. **De refecando amore laudis humane: quoniam iustozum gloria omnis in deo sit.**
- xv. **De mercede temporali quam deus reddidit bonis moribus romanz.**
- xvi. **De mercede sanctozum ciuium ciuitatis eterne quibus vtilia sunt romanz exempla virtutum.**
- xvii. **Quo fructu romani bella gesserint et quantum his quos vicere contulerunt.**
- xviii. **Quod alieni a iactantia debeant esse christiani si aliquid fecerint pro dilectione eterne patrie: cum tanta romani gesserint pro humana gloria et ciuitate terrena.**
- xix. **Quomodo inter se differant cupiditas glorie et cupiditas dominationis.**
- xx. **Tam turpiter seruire virtutes humane glorie quam corporis voluptati.**
- xxi. **Romanum regnum a deo vero esse dispositum a quo est omnis potestas et cuius prouidentia reguntur vniuersa.**
- xxii. **Tempora exitusque belloz ex dei pendere iudicio.**
- xxiii. **De bello in quo rhadagaisus gothorum demonum cultor: vno die cum ingentibus copiis suis victus est.**
- xxiiii. **Que sit christianozum imperatozum et que vera felicitas.**
- xxv. **De prosperitatibus quas constantino imperatozi christiano deus contulit.**
- xxvi. **De fide et pietate theodosij augusti.**
- xxvii. **Contra inuidios inuectio augustini que scripserunt contra editos iam libros.**

Incipit liber quintus.

Capitulum I.